

TUNNETAITOJEN OPETTELU LASTENSUOJELULAITOSTEN ARJESSA

Haastattelututkimus työntekijöiden kokemuksista

Riikka Tahvanainen
Jaana Tolja

Opinnäytetyö
marraskuu 2011

Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala

Tekijä(t) TAHVANAINEN, Riikka TOLJA, Jaana	Julkaisun laji Opinnäytetyö	Päivämäärä 08.11.2011
	Sivumäärä 70+3	Julkaisun kieli Suomi
	Luottamuksellisuus ( ) saakka	Verkkojulkaisulupa myönnetty (X)
Työn nimi TUNNETAITOJEN OPETTELU LASTENSUOJELULAITOSTEN ARJESSA Haastattelututkimus työntekijöiden kokemuksista		
Koulutusohjelma Sosiaalialan koulutusohjelma		
Työn ohjaaja(t) MOILANEN, Johanna		
Toimeksiantaja(t)		
Tiivistelmä <p>Opinnäytetyömme tavoitteena oli tutkia tunnetaitojen opettelua lastensuojelulaitosten arjessa. Tutkimuksemme osallistui kaksi lastensuojelulaitosta, joista toinen sijaitsee Keski-Suomessa ja toinen Etelä-Suomessa. Opinnäytetyössä tutkimme, mitä tunnetaidoilla tarkoitetaan, millaisia tunne-elämähäiriöitä lastensuojelulaitosten arjessa näkyy ja kuinka niihin pyritään vastaamaan. Lisäksi tutkimme Easel®-työmenetelmän käyttöä ja soveltuvuutta lastensuojelulaitoksissa.</p> <p>Tutkimus toteutettiin kvalitatiivisena tutkimuksena haastatteleamalla viittä lastensuojelulaitoksen työntekijää sekä yhtä Easel® -ohjaajakoulutuksen käynnyttä henkilöä. Viiden haastatellun työntekijän joukosta yhdellä työntekijällä on myös Easel® -ohjaajakoulutus. Haastattelut toteutettiin teemahaastatteluna, johon valikoitui kolme teemaa.</p> <p>Tutkimustuloksista käy ilmi, että tunnetaidot ovat hyvin laaja käsite. Haastateltavat kuvasivat hyväksi tunnetaidoiksi muun muassa kyvyn tunnistaa, ymmärtää ja käsitellä erilaisia tunnetiloja, sekä tunnetaidot liitettiin vahvaksi osaksi sosiaalisia taitoja ja elämähallintaa. Lasten ja nuorten tunne-elämän häiriöt -ja vauriot näkyvät lastensuojelulaitosten arjessa päivittäin. Arjen haasteeksi nousivat esimerkiksi lasten ja nuorten traumat sekä heikot sosiaaliset taidot. Nämä näkyvät esimerkiksi psykoottisena käyttäytymisenä sekä lasten ja nuorten keskinäisissä vuorovaikutussuhteissa. Lisäksi lasten ja nuorten yksilöllinen huomiointi ja sen haasteet nousivat esiin kaikissa haastatteluissa. Easel®-työmenetelmä koettiin hyväksi ja toimivaksi menetelmäksi, joka pystyy vastaamaan lasten ja nuorten tunne-elämän häiriöihin.</p> <p>Tulosten yhteenvedossa nousi esille se, onko lastensuojelun kentällä käytössä tarpeeksi resursseja jotta lapset ja nuoret pystyttäisiin kohtaamaan yksilöllisesti sekä tarjoamaan heille tarvitsemaansa monipuolista tukea tunnetaitojen opettelussa.</p>		
Avainsanat (asiasanat) tunnetaidot, lastensuojelulaitos, arjen haasteet, työmenetelmät, Easel®, sosiaaliset taidot		
Muut tiedot		

Author(s) TAHVANAINEN, Riikka TOLJA, Jaana	Type of publication Bachelor's Thesis Pages 70+3 Confidential ( ) Until	Date 08112011 Language Finnish Permission for web publication (X)
Title LEARNING OF EMOTIONAL SKILLS IN THE EVERYDAY LIVES OF CHILD WELFARE INSTITUTIONS An interview study on the experiences of employees		
Degree Programme Degree Programme of Social Services		
Tutor(s) MOILANEN, Johanna		
Assigned by		
Abstract <p>The objective of the thesis was to examine the learning of emotional skills as part of the everyday activities of child welfare institutions. Two child welfare institutions participated in the study, one from Central Finland and the other Southern Finland. The thesis focused on what is meant by emotional skills, what kind of damages and disorders of emotional life are present in the everyday life of child welfare institutions and how well they can be addressed. In addition, the use and suitability of the Easel®-method for child welfare institutions was examined.</p> <p>The study was executed as a qualitative analysis by interviewing five child welfare institution employees and one Easel® Facilitator. One out of the five interviewed workers was also an Easel® Facilitator. The interviews were conducted as theme interviews with three themes.</p> <p>The results of our study suggest that emotional skills are a very broad concept. The interviewees depicted skills such as the ability to recognize, understand and deal with various moods as good emotional skills. These skills were associated with having strong social skills and coping in life. The damages and disorders of the emotional lives of the children and youth could be observed daily in the two child welfare institutions. For example, the traumas of the children and the youth, and their weak social skills proved to be everyday challenges. In addition, the consideration of each individual and the challenges of this were brought up in every interview. The Easel®-method was seen as a good and functional system that could address various issues in the emotional life of children and youth.</p> <p>In the result summary, the question arose whether the child welfare field has the sufficient resources in order to handle every child/adolescent individually and offer them versatile support in learning emotional skills.</p>		
Keywords emotional skills, child welfare institution, everyday challenges, working methods, Easel®, social skills		
Miscellaneous		

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO.....	3
2 ILMIÖNÄ LASTENSUOJELUN ASIAKKUUS	4
2.1 Lastensuojelulaki sijaishuollossa	5
2.2 Lastensuojelulasten kiinnittyminen yhteiskuntaan	7
3 LASTENSUOJELULAITOSTEN ARKI JA ARJEN HAASTEET	8
3.1 Henkilöstö.....	10
3.2 Yleisimpiä kasvatusmenetelmiä	11
3.3 Lastensuojelulaitosten arjen haasteita	15
4 TUNNETAIDOT JA TUNTEIDEN SÄÄTELY.....	17
4.1. Tunteiden jäsentelyä	19
4.2 Tunnetaitojen opetteluun tärkeys	20
4.3 Tunteiden säätely	21
4.4 Miksi tunteiden säätely on tärkeää?	22
4.5 Tunteiden säätelyn ongelmat ja keinot.....	23
4.6 Kiintymyssuhde ja korjaavat kokemukset.....	26
5 EASEL® – KOKEMUKSELLINEN TUNNEKASVATUS.....	29
5.1 Easel® Suomessa	31
5.2 Easel® viitekehys	32
5.3 Aasel® (Animal Assisted Social Emotion Learning)	33
5.4 Eläimen vaikutus ihmiseen	34
5.5 Easel® -työmuoto käytännössä	35
6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	37
6.1 Tutkimustehtävät	37

6.2	Kvalitatiivinen tutkimus lähestymistapana	38
6.3	Tiedonkeruumenetelmänä teemahaastattelu	39
6.4	Teemahaastattelun toteuttaminen.....	39
6.5	Aineiston analyysi.....	41
6.6	Opinnäytetyön luotettavuus	42
6.7	Opinnäytetyön eettisyys	43
7	TUTKIMUKSEN TULOKSET	45
7.1	Tunnetaitojen opettelu arjessa	45
7.2	Tunnetaitojen opettelun työtavat, menetelmät ja keinot.....	47
7.3	Arjen haasteet tunnetaitojen opettelussa ja työntekijöiden jaksaminen	51
7.4	Easel® -menetelmä lastensuojelulaitosten arjessa	57
8	TULOSTEN YHTEENVETO	63
9	POHDINTA.....	65
9.1	Tutkimustulosten pohdintaa	66
9.2	Opinnäytetyön vaikuttavuus ja jatkotutkimusehdotukset	68
	LÄHTEET.....	70
	LIITTEET	74
	LIITE 1. Teemahaastattelurunko	74

TAULUKOT

TAULUKKO 1. Kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleet lapset ja nuoret sekä niistä huostassa olleet ja kiireellisesti sijoitetut lapset vuosina 1991-2010.....	4
---	---

1 JOHDANTO

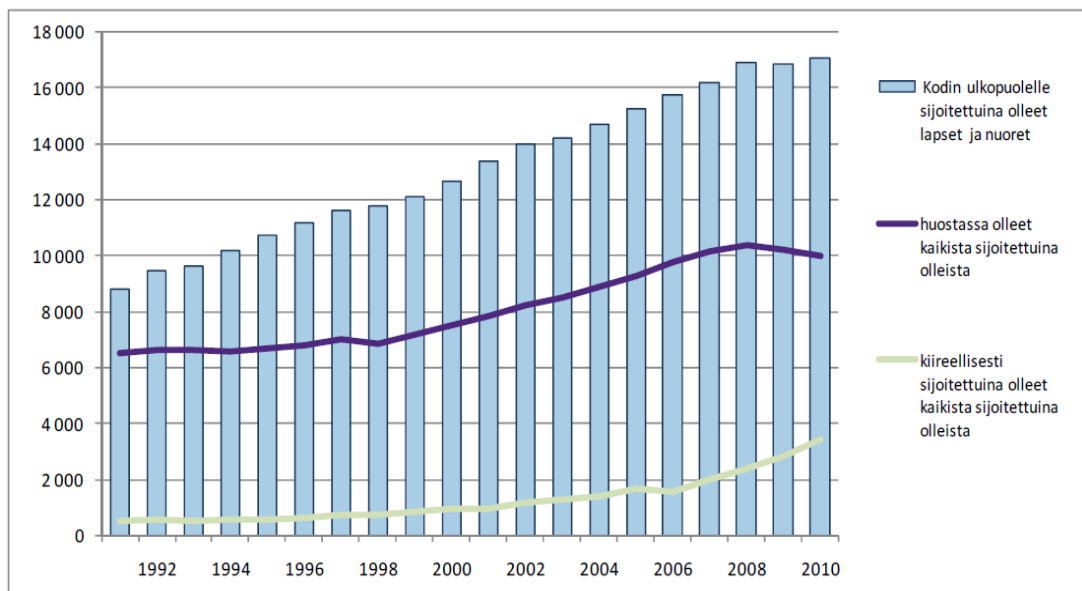
Lastensuojelun asiakkuus herättää vahvoja tunteita ja vaikuttaa useisiin ihmisiin ja ympäristöihin. Vaikutukset ovat yksilöllisiä, ja riippuvat paljon siitä, missä vaiheessa lapsen tai nuoren elämänkaarta lastensuojelun asiakkuus on alkanut. (Friis & Kaikko 2009, 76.) Usein sijaishuollossa olevat lapset ja nuoret ovat jollain tavalla traumatisoituneita, huostaanoton syyt voivat olla hyvin rankkoja ja lapset ja nuoret painivat päihde- tai mielenterveysongelmien kanssa. Lisäksi monilla lapsilla ja nuorilla on ongelmia tunne-elämän kanssa. Siksi eri kasvatustieteiden löytäminen ja niiden vastaaminen lapsen ja nuoren yksilöllisiin tarpeisiin on tärkeää. Tässä opinnäytetyössä keskitymme käsittelemään tunnetaitojen opetteluun menetelmiä osana lastensuojelulaitosten arkea. Yksi tärkeimmistä syistä valita opinnäytetyömme aihe lastensuojelun kentältä, oli lisääntyvä puhe lasten ja nuorten hyvinvoinnista yhteiskunnassamme. Haasteet lastensuojelussa lisääntyvät, ja tämän takia tarvitaan uusia keinoja ja menetelmiä.

Saimme mukaan kaksi yhteistyökumppania, joista toinen on nuorisokoti Etelä-Suomessa ja toinen pienkoti Keski-Suomessa. Opinnäytetyömme tavoitteena on tutkia, millaisia tunnetaitojen opetteluun menetelmiä lastensuojeluyksiköissä on. Meitä kiinnostaa myös se, kuinka henkilökunta kokee menetelmien käytön, kuinka he pystyvät huomioimaan lasten ja nuorten yksilölliset tarpeet ja kuinka lapset ja nuoret itse suhtautuvat tunnetaitojen opetteluun. Opinnäytetyössämme pyrimme siihen, että toimipaikat pystyisivät tulosten avulla arvioimaan omia menetelmiään. Tämän työn teoriaosassa käsittelemme lastensuojelulaitosten arkea ja arjen haasteita. Käsittelemme laajasti tunteiden säätelyä, tunnetaitojen opetteluun sekä niiden tärkeyttä ja omana osanaan Easel® -menetelmää, eli kokemuksellista tunnekasvatusta.

2 ILMIÖNÄ LASTENSUOJELUN ASIAKKUUS

Vuoden 2010 tilastoista (kts. TAULUKKO 1.) selviää, että vuoden 2010 aikana huostassa oli 10 003 lasta ja nuorta ja kiireellisesti sijoitettiin 3432 lasta ja nuorta. Yhteensä vuonna 2010 kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia ja nuoria oli 17 064. Kuitenkin vuoden 2010 aikana huostassa olleiden määrä väheni 2 % vuoden 2009 huostassa olleiden lasten ja nuorten määrästä. Kiireellisesti sijoitettuja lapsia ja nuoria oli vuoden 2009 verrattuna 21 % enemmän. (Lastensuojelu 2010, 1-2.)

TAULUKKO 1. Kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleet lapset ja nuoret sekä niistä huostassa olleet ja kiireellisesti sijoitetut lapset vuosina 1991-2010*.

*Sama lapsi voi sisältyä joko kiireellisiin sijoituksiin sekä huostassa olleiden lukumääriin.

(Lastensuojelu 2010, 1.)

Yleisimmät lastensuojelun tarpeen syyt ovat vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmat sekä perheenjäsenten vuorovaikutukseen ja ihmissuhteisiin liittyvät vaikeudet. Lisäksi viime vuosina ovat tulleet esille myös entistä enemmän yksinhuoltajien väsymykseen ja uupumukseen liittyvät tekijät. Nuoria sijoitetaan päihteiden käy-

tön ja rikosten sekä koulunkäynnin laiminlyönnin ja siihen liittyvän karkailun vuoksi. Tilastoista voidaan nähdä huumeiden käytön lisääntyminen sekä lastensuojeluasiakkuuden että sijoitusten syynä. (Forberg & Linnas 2004, 221-222.) Voimassa olevan lain tulkinnan mukaan lastensuojelun asiakkaana olevien lasten perhetaustaan ja asiakkuuden syihin liittyviä tietoja ei voi koota valtakunnalliseen rekisteriin. (Heino 2009, 64). Yleisesti ottaen tiedetään, että huostaanottojen syitä ovat muun muassa puutteet lapsen huolenpidossa, kasvuolosuhteet jotka uhkaavat vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä, ongelmat koulunkäynnin suhteen, sekä lapsen että vanhempien mielenterveysongelmat, päihitteet, perheväkivalta ja rikokset.

2.1 Lastensuojelulaki sijaishuollossa

Uusi lastensuojelulaki tuli voimaan 13.4.2007. Sitä aikaisempi laki oli voimassa vuodesta 1983. Vuoden 2007 lakia uudistettiin ensin vuoden 2010 puolella ja sen jälkeen uusimmat säädökset tulivat voimaan 1. tammikuuta 2011. (L2007/417.) Lastensuojelulain tarkoituksena on taata lapsille ja nuorille oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Lastensuojelulaki määrittää lastensuojelun toiminnan ja lastensuojelutyö pohjautuu siihen. (Bardy 2009, 32-33.)

Lain määrittämiä lastensuojelun keskeisiä periaatteita on edistää lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia. Lapsen etu on etusijalla kaikessa lastensuojelussa tehtävässä työssä ja lapsen etua arvioitaessa on huomioitava se, kuinka eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvataan lapselle niin, että lapselle voidaan tarjota tasapainoinen kehitys, hyvinvointi, kasvatus sekä jatkuvat ihmissuhteet. Lapsella on myös oikeus ruumiilliseen ja henkiseen koskemattomuuteen. (L2007/417, 4§.)

Koska opinnäytetyömme käsittelee lastensuojelulaitoksia ja pääasiallisesti niissä asuvia lapsia ja nuoria, käsittelemme lastensuojelulakia siksi pääasiallisesti huostaanoton ja lastensuojelulaitosten kannalta. Lastensuojelulaissa alle 18-vuotias käsitetään lap-

seksi ja 18–20 -vuotias nuoreksi. Lapsi tai nuori voi olla sijoitettuna laitokseen lastensuojelun avohuollon tukitoimena tai sitten hänet on huostaanotettu. (L2007/417, 9luku, 40§.) Käytännössä se tarkoittaa esimerkiksi sitä, että vanhemmat eivät voi huolehtia lapsestaan oman päihde- tai mielenterveysongelmansa takia tai perheessä on perheväkivaltaa. Huostaanotto voi tapahtua myös jos lapsi satuttaa itseään, käyttäytyy itsetuhoisesti, hänellä on mielenterveysongelmia tai haastavia ongelmia koulunkäynnin suhteen. Sosiaalityöntekijä voi sijoittaa lapsen sijaisperheeseen, perhekotiin, ammatilliseen perhekotiin tai lastensuojelulaitokseen esimerkiksi lastenkotiin, nuorisokotiin tai koulukotiin. Sijaishuolto vaikuttaa lapseen yksilöllisesti ja myös sen merkitys lapselle on yksilöllistä. Merkitystä voi lähestyä kahdelta eri kannalta. Ensinnäkin voidaan kysyä lapselta mielekkyyttä sijoitukseen tai toisekseen voidaan arvioida sijaishuollon vaikutusta lapsen käyttäytymiseen ja kasvuun. On kuvattu, että sijaishuolto on lapsille ristiriitainen kokemus, se voi merkitä hyvää, huonoa tai molempia. Joidenkin lasten kohdalla sijaishuollolla on ollut korjaavia vaikutuksia psykologisessa merkityksessä ja sijaishuolto on pystynyt tarjoamaan lapselle hyvän tulevaisuuden, kuten turvallisen kasvun, koulutuksen, työn ja perhesuhteen. Toisille se taas on merkinnyt laitostumista, rikollisuutta, koulutuksen ja työkokemusten puutetta. (Pösö 2004, 204-205.)

Laki velvoittaa, että lastensuojelussa pyritään käyttämään ensisijaisesti avohuollon tukitoimenpiteitä. On olemassa tapauksia, joissa avohuollon toimenpiteillä on yritetty selvittää liian pitkään, ja lopulta lapsi tai nuori sijoitetaan liian myöhään jolloin hänelle on ehtinyt kehittyä jo vakavia psyykkisiä ongelmia. Lisäksi sijoituspaikkoja on joissain kunnissa niukasti ja joskus lapsi tai nuori joudutaan sijoittamaan paikkaan, joka ei pysty parhaalla mahdollisimmalla tavalla vastaamaan hänen tarpeisiinsa. (Forsberg & Linnas 2004, 235.)

2.2 Lastensuojelulasten kiinnittyminen yhteiskuntaan

Heinon ja Johnsonin artikkeli ”Huostassa olleet lapset nuorina aikuisina”, teoksessa Perhepiirissä, käsittelee keskeisten instituutioiden, kuten perhe, koulutus ja työelämä, kautta sitä kuinka huostaanotetut lapset ovat kiinnittyneet yhteiskuntaan aikuisiällä. Artikkelissa käsitellään poiskäännyttämistä lastensuojelukontekstissa, jolla viitataan siihen, että huostaan otetut ovat poiskäännytettyjä normaalipalveluiden tai -tuen piiristä ja nämä lapset ja nuoret ovat siirretty lastensuojelun vastuulle. Poiskäännytys näkyy vielä silloinkin, kun lapset ja nuoret ovat poistuneet lastensuojelusta ja huostaanotto on purettu. (Heino & Johnson 2010, 272.)

Parhaiten yhteiskuntaan ovat kiinnittyneet naiset, jotka ovat sijoitettu perhehoitoon alle 12-vuotiaana. Yleisesti ottaen perhehoidossa olleista useampi käy töissä tai opiskelee, kuin laitoshoidossa olleista. Yhteiskuntaan kiinnittymisen kannalta ei ole ollut suurta merkitystä siinä, onko lapsi sijoitettu teini-iässä laitokseen vai perhehoitoon. Mitä nuorempana lapsi on sijoitettu perheeseen eikä laitokseen, sitä todennäköisemmin hän aikuisiällä opiskelee tai käy töissä. Heikoiten yhteiskuntaan ovat kiinnittyneet teini-iässä laitoshoitoon sijoitetut miehet. (Heino & Johnson 2010, 282-283.)

Koulutus ja työelämä

Heinon ja Johnsonin (2010) artikkelista ilmenee, että huostassa olleista nuorista merkittävästi vähemmän jatkaa tutkintoon johtavaan koulutukseen. Rekisterien mukaan huostassa olleista 16-vuotiaista yli 50 % ei jatka peruskoulun jälkeen toisen asteen opintoihin. Monelta myös aloittaminen toisen asteen opinnoissa viivästyy. Koko huostassa olleiden määrästä 8 % ei ole missään koulussa. Ne jotka jatkavat opintojaan peruskoulun jälkeen, heistä suurin osa menee ammattiopistoon ja vain harva jatkaa lukioon, ammattikorkeakouluun tai yliopistoon. Moni suorittaa peruskouluopintoja lastensuojelun tukemana vielä 18-vuotiaana ja osallistuu muun muassa peruskoulun jälkeiseen vuoden kestävään lisäopetukseen, niin sanotulle kymppiluokalle ja työpajoihin. Huostassa olleiden todennäköisyys suorittaa toisen asteen tutkinto on

selvästi ikätovereita pienempi. Peruskoulun tasolle jääminen lisää sijoitettujen nuorten riskiä syrjäytyä. Työttömyys on selvästi huostaan otetuilla tavallisempaa kuin muilla 15-24-vuotiailla. Puolet 18-vuotiaista nuorista, jotka ovat teini-iällä sijoitettu laitokseen, opiskelee. Perheeseen sijoitetuista nuorista puolestaan $\frac{3}{4}$ opiskelee ja nämä perhehoidossa olleet nuoret myös useammin jatkavat lukioon kuin laitoshoidossa olleet. Yleisesti perhehoitoon sijoitetut selviävät parhaiten ja eroavat vähiten koulutustasoltaan kaikista 23-24-vuotiaista. Artikkelista käy ilmi että lapsena sijoitetuista suurempi osuus suorittaa jonkin tutkinnon perusasteen jälkeen, toisin kuin teini-iässä sijoitetuista. (Heino & Johnson 2010, 274-276, 282.)

Perhesuhteet

Kaikista alle 20-vuotiaista suurin osa asuu vanhempien kanssa, toisin kuin huostassa olleista, jotka ovat voineet palata kotiin, noin 1/5 asuu vanhempien kanssa 18-19-vuotiaana. Huostassa olleet saavat lapsia muita ikätovereita nuorempina. Myös koulutustason on todettu olevan yhteydessä synnytysikään. Tämä näkyy siinä, että pelkän perusasteen suorittaneet naiset saavat ensimmäisen lapsensa huomattavasti nuorempina, kuin korkeakoulutetut naiset. (Heino & Johnson 2010, 280.) Näistä tilastoista ja lukemista, herää kysymys siitä, kuinka toimivaa jälkihuolto Suomessa on ja pystyykö laitoshoidon vastaamaan kaikkiin niihin haasteisiin, joita lastensuojelun asiakkuus tuo mukanaan? Lisäksi voidaan pohtia mikä on yhteiskunnan vastuu siinä, että huostaan otetuille nuorille löytyisi vaihtoehtoisia ja monimuotoisia polkuja opiskeluun ja sitä kautta työllistymiseen. Tärkeä kysymys suomalaisessa lastensuojelussa on tasa-arvon toteutuminen, eli pystytäänkö nuorten yksilöllisiin tarpeisiin vastaamaan. (Heino & Johnson 2010, 286-287.)

3 LASTENSUOJELULAITOSTEN ARKI JA ARJEN HAASTEET

Lastensuojelulaitoksissa hoito ja kasvatustyö sisältävät lasten ja nuorten arjesta huolehtimisen ja perushoidon. Työntekijät tarjoavat arjessa lapsille ja nuorille aikaa ja tur-

vaa sekä ovat lähellä. Työntekijöiden tehtävänä on myös asettaa rajoja ja valvoa lapsia ja nuoria. Työntekijöiden tehtävä on ohjata lapsia ja nuoria arjessa tekemään oikeita valintoja, jotka takaavat tasapainoisen tulevaisuuden sekä opettaa heitä ottamaan vastuuta arjen sujumisesta. Tärkeä osa kasvatusta on opettaa lapsia ja nuoria tunnistamaan omia ja muiden tunteita ja ilmaisemaan itseään. (Lastensuojelun käsikirja 2008a.)

Lastensuojelulaitoksissa pyritään mahdollistamaan lapsille ja nuorille sellainen ympäristö, että he voivat viettää elämänsä samoin, kun muut samanikäiset. Vaikka kyseessä onkin laitos, se toimii kuitenkin lasten ja nuorten kotina ja siksi laitokset panostavat kodinomaisuuteen. Työntekijät tarjoavat lapsille ja nuorille arjessa huolenpitoa, avustavat arkisissa asioissa, hellittelevät ja huomioivat kaikkia yksilöllisesti ja tasapuolisesti. Monet huostassa olevat lapset ja nuoret eivät ole ehkä koskaan saaneet kokemuksia tavallisista, arkisista asioista. (Laakso 2009, 114-115.)

Lastensuojelulaitoksissa tehdään kaikkia sellaisia asioita, joita tavallisesti tehdään perheen tai kavereiden kanssa. Tehdään ruokaa, käydään koulussa ja harrastuksissa, vietetään juhlia, tehdään lomamatkoja ja retkiä. Laitoksen arjessa rutiinit ovat tärkeitä, koska ne turvaavat lapsen ja nuoren arkea. Lapset ja nuoret ovat ennen laitokseen muuttoa saattaneet kohdata huolenpidon laiminlyöntiä, vanhempien jaksamattomuutta, fyysistä väkivallan uhkaa ja aikuisen läsnäolon puutteen aiheuttamaa turvattomuutta. Rutiinit ovat sosiaalisen kanssakäymisen perusta ja helpottavat arkipäivän sujumista. Monilla lapsilla ja nuorilla toipuminen tapahtuu rutiinien ja arkisen huolenpidon avulla. Lastensuojelun keskeinen tehtävä on taata lapsille ja nuorille turvallinen kasvuympäristö ja arjen pyörittämisen vastuu on aikuisilla. Arjen pyörittämiseen kuuluukin ruuanlaitto, siivoaminen, harrastuksiin vieminen ja kouluasioissa auttaminen ja huolehtiminen. (Laakso 2009, 116-117.)

Lastensuojelulaitoksissa panostetaan kodinomaisuuteen ja laitosten viihtyvyyteen. Kun perusasiat ovat ympäristössä kunnossa ja lapsi tai nuori tuntee, että hänellä on

turvallinen koti, on helpompi alkaa käsitellä asioita. Laitoksissa nuorilla on omat huoneet ja lisäksi käytössä ovat laitoksen yhteiset tilat, esimerkiksi keittiö ja olohuone. Yhteiset tilat mahdollistavat yhdessä tekemisen, ja yhteinen tekeminen vahvistaa yhteenkuuluvuutta ja korostaa henkilökohtaisten suhteiden ulottuvuutta. Yhdessä tekemistä voivat olla tavalliset arjen askareet, kuten ruuan laitto, television katselu ja yhdessä harrastaminen. Lapset ja nuoret oppivat tapoja ja tottumuksia tavalliseksi ajattelun arjen kautta ja se antaa pohjan tasapainoiselle tulevaisuudelle. (Laakso 2009, 126–129.)

Lastensuojelulaitosten arkeen - niin kuin yleisesti perhe-elämään – kuuluu riitelyä, kapinaa ja kiukuttelua. Lasten erilainen oireilu ja sen näkyminen ovat myös osa arkipäivää. Haasteita arkeen tuo sekin, että työntekijöillä voi olla samaan aikaan monta tehtävää päällekkäin ja he joutuvat jatkuvasti miettimään asioita, huomioimaan monta lasta ja nuorta samanaikaisesti, organisoimaan tehtäviä sekä sopeutumaan jatkuvasti muuttuviin tilanteisiin. (Laakso 2009, 130, 133)

3.1 Henkilöstö

Lastensuojelulaitoksiin sijoitetuilla lapsilla ja nuorilla voi olla takanaan monia sijoituspaikkoja, he voivat olla traumatisoituneita sekä oireilla eri tavoin ja tarvitsevat siksi apua monenlaisiin ongelmiin. Siksi on tärkeää, että henkilökunnalla on koulutukseen perustuva riittävä asiantuntemus, ammattitaito ja kokemusta. Henkilöstön tulee olla koulutettu laaja-alaisesti haastavien tilanteiden ja pitkäjänteisen työskentelyn takia. (Saastamoinen 2010, 97.)

Lastensuojelun henkilöstön ammattitaito määritetään myös lastensuojelulaissa. Sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimukset määrittävän lain (2005/272) 6§:n mukaan, että hoidosta ja kasvatuksesta vastaavilla sosiaaliohjaajilla tulee olla sosiaalialalle suuntaava sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkinto, esimerkiksi sosionomin tai psykiatrisen sairaanhoitajan koulutus. Muihin kasva-

tustehtäviin soveltuu myös sosiaali- ja terveysalan perustutkinto, muu sitä vastaava tutkinto tai nuorisotoimen tai kasvatustalon soveltuva ammatillinen kelpoisuus. Perustutkinnolla tarkoitetaan esimerkiksi lähihoitajan tai nuoriso- ja vapaa-ajan ohjaajan tutkintoa. (L2005/272.) Hoito- ja kasvatustehtävissä olevan henkilöstön kelpoisuusvaatimuksissa on huomioitava lastensuojeluyksikön asiakaskunnan erityistarpeet ja toiminnan luonne. Esimerkiksi päihde- ja huumeriippuvaisten nuorten hoitoon erikoistuneessa laitoksessa tulee olla siihen koulututtanutta henkilökuntaa. (Saastamoinen 2010, 98.)

3.2 Yleisimpiä kasvatustapojen menetelmiä

Opinnäytetyössämme tulemme keskittymään niiden paikkojen tunnekasvatustapojen menetelmiin, jotka toimivat meillä toimeksiantajana. Yleisellä tasolla kasvatustapojen menetelmistä ja välineistä on paljon tietoa lastensuojelussa, joten käsittelemme tässä työssä myös lastensuojelun yleisimpiä kasvatustapojen menetelmiä.

Kun lapsi tai nuori sijoitetaan, hänen hoidosta ja kasvatuksesta pyritään huolehtimaan kokonaisvaltaisesti, on kyseessä sitten laitos, pienkoti tai sijaisperhe. Sijaishuollon tarkoitus on taata lapsille ja nuorille turvallinen ja heidän etunsa mukainen kasvuympäristö. Lasten ja nuorten hyvään hoitoon ja kasvatukseen kuuluu lapsilähtöinen työskentely ja heidän yksilöllisten tarpeiden huomiointi. (Lastensuojelun käsikirja 2008b.)

Kasvatus ja sen toteutuminen on tärkeää sijaishuollossa siksi, että lapset ja nuoret tuntevat itsensä hyväksytyiksi ja he saivat osakseen ymmärrystä, turvaa ja hellyyttä. Kasvatuksen avulla lapsille ja nuorille taataan fyysinen, psyykkinen, emotionaalinen ja seksuaalinen turvallisuus. Lisäksi tarkoituksena on, että lapset ja nuoret oppivat rajojen, sääntöjen sekä sopimusten tekemistä ja noudattamista siten, että he oppivat kantamaan vastuuta itsestään ja luomaan rajat omalle toiminnalleen. (Lastensuojelun käsikirja 2008a.)

Lasten ja nuorten kasvatusta tukemaan on kehitetty paljon erilaisia välineitä ja menetelmiä. Lastensuojelutyössä menetelmien käytön perustana on työntekijän ja lapsen keskinäinen vuorovaikutus. Työskentely on tavoitteellista ja tavoitteet asetetaan yhdessä lapsen kanssa. (Friis & Kaikko 2009, 76.) Yksi tärkeimpiä menetelmiä lastensuojelulaitoksissa on omaohjaajamenetelmä, jota käsittelemme tarkemmin tulososiossa. Menetelmien käyttö määräytyy paljon paikan, lapsen tai nuoren sekä henkilökunnan mukaan. Jokainen lapsi tai nuori kokee oman sijoituksensa omalla tavallaan ja heidän kaikkien kokemukset ovat jollain tavoin aina erilaisia. Toiset kokevat joutuvansa ja jotkut pääsevänsä sijoitukseen. Lasten ja nuorten erilaiset kehityskulut ovat mahdollisia. Yleisesti he kokevat sijoituksen merkitsevän, monista ristiriidoista huolimatta, muutosta parempaan, turvallisempaan ja rauhallisempaan elämään. Siltikään lasten ja nuorten kokemuksia ei voi täysin yleistää. Koska lasten ja nuorten kokemukset sijaishuollosta ovat ristiriitaisia, ei ole aivan sama mitä menetelmiä käytetään. Menetelmien valitseminen vaatii työntekijöiltä ammattitaitoa ja asiakkaiden tunteista. Menetelmien ja kasvatustapojen oikeanlainen valinta jokaisen lapsen ja nuoren kohdalla on tärkeää myös siksi, että sijaishuolto vaikuttaa aina lapsen arkeen, sosiaalisiin suhteisiin sekä yksilön identiteetin tasoihin. (Pösö 2004, 204–206.)

Menetelmien käyttö ei ole irrallaan toisistaan, vaan niiden käyttö sidotaan osaksi lasten ja nuorten arkea ja arjessa tapahtuvaa toimintaa. Tärkeämpää on se, mihin tuloksiin päästään tuloksia hyödyntämällä, kuin se, mitä menetelmää käytetään. Erilaiset menetelmät ovat vain työkaluja, ja ennen niitä työntekijä tarvitsee ensin lastensuojelun tietoja ja taitoja. Tärkeintä on aluksi kyetä luonnolliseen vuorovaikutussuhteeseen asiakkaiden kanssa. (Lastensuojelun käsikirja 2008c.)

Riitta Laakso (2009) on tutkinut kasvatusten menetelmien käyttöä lastenkodeissa väitöskirjassaan ”Arjen rutiinit ja yllätykset -etnografia lastenkotityössä”. Laakson tutkimuksen mukaan lastensuojelulaitosten henkilökunta kokee menetelmien käytön turhaksi, jos menetelmät ovat vain suorituksia niin työntekijöille kuin lapsille. Menetelmien käyttö ja sopivuus tulisikin punnita sen mukaan, milloin lapsen tai nuoren koe-

taan olevan valmis työskentelyyn tai hän hyötyy tietyn menetelmän käytöstä. Lasta tai nuorta ei voi pakottaa osallistumaan, sillä menetelmät perustuvat vapaaehtoisuuteen ja vuorovaikutukseen. Jos lasta tai nuorta pakotetaan osallistumaan, työskentelyn tarkoitus ei toteudu ja se menettää merkityksensä. (Laakso 2009, 166–168.)

Kognitiivinen käyttäytymisterapia

Nostamme opinnäytetyössämme esille kognitiivisen käyttäytymisterapian, koska toisessa opinnäytetyömme yhteistyöpaikassa, pienkodissa, tämä kognitiivinen käyttäytymisterapia ja sen soveltaminen arkeen on osa laitoksessa tapahtuvaa tunnetaitojen opettelua.

1900-luvun alusta lähtien psykologian tutkijat ovat paneutuneet oppimisen taustalla olevien periaatteiden selvittämiseen. Yksilön ja ympäristön välisestä vuorovaikutuksesta tiedetään nykyään paljon ja oppimisteorian mukaan käyttäytymistä ohjaavat pääasiassa seuraamukset ja laukaisevat tekijät, eli niin sanonut kontrolloivat muuttajat. Käyttäytymisterapia ja sen nykyaikainen muoto, kognitiivinen käyttäytymisterapia, ovat siis oppimisteorian psykoterapeuttisia välineitä. (Kåver & Nilsonne 2002, 68.) Kognitiivinen käyttäytymisterapia on siis psykoterapiamuoto ja se on kehitetty oppimis-, kognitiivisen ja sosiaalipsykologian teorioiden ja tutkimusten pohjalta. (Lehtonen & Lappalainen 2005, 5). Se pohjautuu oppimispsykologian kokeellisiin perustutkimuksiin. (Antony, Ledley & Heimberg 2008, 5).

Kognitiivisessa käyttäytymisterapiassa painotetaan yksilön vuorovaikutusta (sosiaalisen) ympäristönsä kanssa nykyhetkessä sekä tarkastellaan asiakkaan käyttäytymistä ja menettelyä eri tilanteissa hänen pyrkiessään ratkaisemaan pulmiaan ja ongelmiaan. Tavoitteena terapiassa on auttaa asiakasta saavuttamaan sellaisia elämäntaitoja ja uusia käyttäytymismalleja, jotka lisäävät hänen elämänlaatuaan ja kykyään selviytyä nykytilanteessa. (Käyttäytymisterapia.net 2011.)

Käyttäytymisterapiassa työskennellään intensiivisesti muutoksen parissa ja tavoitteena on luoda edellytykset sille, että asiakas voisi saavuttaa tavoitteensa. Tähän päästään muuttamalla, joko asiakkaan käyttäytymistä, hänen ympäristöään tai toisinaan kumpaakin. Kognitiivisessa käyttäytymisterapiassa muutos voi merkitä sitä, että ihminen oppii hyväksymään todellisuuden ja itsensä juuri sellaisina kuin ne ovat. (Käver & Nilsonne 2004, 68.) Kognitiivisessa käyttäytymisterapiassa keskitytään enemmän nykyhetkeen ja tulevaisuuteen ja tavallisesti hoidolle asetetaan selkeät tavoitteet sekä aikaraja, jolloin tarkistetaan, ovatko nämä tavoitteet saavutettu. Kognitiivisessa käyttäytymisterapiassa on luonteenomaista asiakkaan ja terapeutin yhteistyön korostaminen. Terapiassa pyritään myös tasavertaiseen suhteeseen, jossa molemmat osapuolet tuovat oman tietämyksensä hoitoon. Kognitiivisessa käyttäytymisterapiassa terapeutti on ikään kuin konsultti, jolla on tietoa ja kokemusta käyttäytymisen muuttamisen menetelmistä. Asiakas on tällöin oman tilanteensa ja ongelmiansa asiantuntija. Hoidossa terapeutti ja asiakas työskentelevät yhteisen päämäärän hyväksi sekä pyrkivät yhdessä löytämään keinoja tilanteen muuttamiseksi tai ongelmien ratkaisemiseksi. Hoidolle tyypillistä on avoimuus, jolloin kaikista hoidossa esille tulevista asioista keskustellaan ja niitä pohditaan. (Antony ym. 2008, 5-6.)

Useat tutkimukset viittaavat siihen, että psykologinen hoito on tehokasta ja hyödyllistä, sekä sen vaikutukset ovat joko yhtä tai jopa paremmat kuin lääkehoidon. Psykologisilla hoidoilla ei myöskään yleensä ole haittavaikutuksia ja ne edistävät elämänlaatua laajemminkin. Kognitiivinen käyttäytymisterapia on osoittautunut ainakin yksittäisten, sosiaalisten tilanteiden ja julkisten paikkojen pelkojen, ahdistuneisuuden, paniikkihäiriöiden, traumaperäisen stressihäiriön, depression, skitsofrenian, bulimian, pakko-oireiden ja unettomuuden tehokkaaksi hoitomuodoksi. (Antony ym. 2008, 5.)

Dialogisuus

Nuorten kanssa työskennellessä yksi tärkeimpiä työmuotoja on dialogisuus. Dialogisuus ja luotettavan suhteen luominen vaatii työntekijältä kuuntelemista ja läsnäoloa.

Nuoret tarvitsevat aikuista, jonka kanssa voi turvallisesti ja luotettavasti keskustella asioista. Nuoren kanssa on myös tärkeää puhua auki hänen sijoitukseensa liittyvät asiat, kuten miksi huostaanotto on tapahtunut, mitä hän itse siitä ajattelee ja kuinka hän näkee tulevaisuutensa sijais- ja jälkihuollossa sekä siitä eteenpäin. (Lastensuojelun lunkäsikirja 2008d.)

Dialogisuutta painotetaan lastensuojelussa, koska lasten ja nuorten kohtaamisen tulisi olla vastavuoroista. Dialoginen kohtaaminen voi voimauttaa lasta tai nuorta sekä antaa hänelle suojaa ja turvaa. Dialoginen kohtaaminen auttaa myös lapsen ja nuoren minäkuvan muodostumisessa. (Muukkonen 2009, 137.)

Lasten ja nuorten kanssa työskennellessä on tärkeää ja oleellista, että he itse ovat oman elämänsä pääkohde ja heidän kanssa yhdessä etsitään vastauksia elämään. Dialogissa tavoitteet muodostetaan lapsen ja nuoren kanssa yhdessä heidän näkökulmasta. Dialogi ei onnistu, jos työntekijän omat tarpeet alkavat säätelämään asetettuja tavoitteita. Dialogi ei myöskään onnistu, jos työntekijä alkaa johdatella lasta tai nuorta, päättämällä etukäteen mihin suuntaan ratkaisuja tulisi viedä lasten tai nuorten näkemyksistä huolimatta. (Vilen, Seppänen, Tapio & Toivanen 2010, 77–78.)

3.3 Lastensuojelulaitosten arjen haasteita

Vuoden 2011 alusta tuli voimaan lastensuojelulakiin kirjattu muutos, joka koskee yhdessä hoidettavien lasten määrää. (L2007/417, 59§) Nyt lain mukaan lastensuojelulaitoksessa yhdellä osastolla saa samanaikaisesti hoitaa enintään seitsemää lasta tai nuorta, kun ennen lukumäärä oli kahdeksan. Vaikka lasten ja nuorten lukumäärä on pienentynyt, se voi silti aiheuttaa konflikteja tai ongelmia osastolle. Kun samalle osastolle laitetaan seitsemän erilaista persoonaa, joista osalla voi olla mielenterveysongelmia, päihdeongelmia tai käytöshäiriöitä, se voi aiheuttaa hyvin haastavia tilanteita. Lisäksi joukossa voi olla muutama, jotka tarvitsevat hyvin kipeästi aikuista ja osaavat imeä energian ohjaajasta. Tällöin voi olla vaarana, että osa kokee jäävänsä

vähemmälle huomiolle. Lisäksi lasten ja nuorten vaihtuvuus laitoksissa voi olla suurta, joka taas voi aiheuttaa levottomuutta lapsissa ja nuorissa ja lisätä oireilemista. (Saastamoinen 2010, 93–94.)

Lastensuojelulaitosten työntekijöiltä, jotka ovat usein sosionomeja, vaaditaan laajaa ammattitaitoa ja osaamista sekä sopeutumista vaihtuviin ja hektisiin tilanteisiin. Sijoitetut lapset oireilevat monin eri tavoin, jolloin ohjaajien täytyy osata toimia monien erilaisten ongelmien kanssa ja heillä täytyy olla ammattitaitoa käsitellä päihde- ja mielenterveysongelmia. (Saastamoinen 2010, 93–94.)

Lastensuojelussa, niin kuin muutenkin sosiaali- ja terveysalalla kärsitään välillä resurssipulasta. Lastensuojelulaitoksissa vuorossa saattaa olla vain yksi tai kaksi ohjaajaa. Moni lastensuojelulapsi on kasvanut perheessä, jossa kasvatusta on ollut vapaata ja selkeitä rajoja ei tunneta. Siksi moni lapsi ja nuori tarvitsee ohjaajien asettaman selkeät rajat ja paljon tukea ja ohjausta. Ohjaajille haaste on huomioida kaikki lapset ja nuoret yksilöllisesti, pitää rajoista ja sovitusta säännöistä kiinni ja kaikki tämä on tehtävä vuoron aikana yksin tai toisen ohjaajan kanssa. Lisäksi jotkut lapsista tai nuorista tarvitsevat enemmän aikuista kuin toiset ja yhden asioita hoitaessa, loput kuusi voivat jäädä huomiotta. Lisäksi moni lapsi tai nuori tarvitsee sijaishuollossa erityistä tukea esimerkiksi persoonallisten ominaisuuksien takia. Tällaisille erityistarpeille tarvittaisiin lisäresursseja, mutta niiden myöntäminen ja saaminen eivät aina ole itsestään selvyyksiä. (Kemppinen 2000, 113, 118.)

Yhteistyö perheiden kanssa

Henkilökunnalle haasteita voi lisätä lasten ja nuorten vanhemmat ja heidän kanssaan tehtävä yhteistyö. Vaikka lapsi huostaan otetaan, vanhemmuus ei kuitenkaan lopu sijaishuoltoon siirtymisen jälkeen. Haastavuutta toimia yhteistyössä vanhempien kanssa, voi lisätä vanhempien omat päihde- ja mielenterveysongelmat. Kuitenkin vanhemmilla on tärkeä rooli auttaa lasta sopeutumaan sijaishuoltoon. Tämä usein onnistuu, koska useat vanhemmat puoltavat lapsensa huostaanottoa. Yhteistyö

muuttuu haastavammaksi, jos vanhemmat ovat vastustaneet huostaanottoa ja voivat pahimmassa tapauksessa hankaloittaa lapsen sijoitusta ja sopeutumista. Työntekijän täytyy myös pystyä arvioimaan, onko vanhempien läsnäolo työskentelyssä suotuisaa lapsen kehityksen ja turvallisuuden kannalta. (Saastamoinen 2010, 139.)

Sijaishuollossa myös lapsen ja nuoren perhe tulisi nähdä asiakkaana. Usein sijaishuollossa on tavoitteena korjata kotiolot niin, että lapsi tai nuori voisi vielä palata kotiin. Sijoituksen aikana lapsella on oikeus vanhempiin ja heidän kanssaan yhteydenpitoon. Vanhempien osallisuus yhteistyöhön voi riippua myös työntekijöiden asenteista. Esimerkiksi kunnioittaako työntekijä vanhempia vai näkeekö hän työskentelyn esimerkiksi niin, että lapsi on tärkein ja työskentelyn keskiössä, jolloin vanhemmat voi sivuuttaa. Vanhempien osallisuus voi olla myös eettisesti ja ammatillisesti vaikeaa myös silloin, kun vanhemmat ovat tehneet esimerkiksi jotain sellaista lapselle, joka haastaa työntekijän tunne- ja arvomaailman. Lisäksi vanhempien osallisuus lapsen hoitoon ja kasvatukseen sijaishuollossa voi tuoda haasteita, jos vanhempi kokee alemmuuden tunnetta, häpeää ja syyllisyyttä siitä että lapsi on sijoitettu. Tunteet voivat olla este tavoitteelliselle yhteistyölle. Kuitenkin lapsen tai nuoren suotuisan kehityksen ja sijoituksen kannalta olisi usein tärkeää, että sijoituspaikan työntekijät, lapsi ja vanhemmat pystyisivät sellaiseen yhteistyöhön, jossa kaikkia osapuolia arvostetaan ja jokaisen näkemys on tärkeä. (Kaikko & Friis 2009, 79.; Saastamoinen 2010, 139.)

4 TUNNETAIDOT JA TUNTEIDEN SÄÄTELY

Tunteet rikastuttavat ihmisen elämää ja tekevät elämästä merkityksellisen ja mielenkiintoisen. Tunteet ovat tarpeellisia vasteita niihin ympäristön tapahtumiin, jotka ovat ihmiselle tärkeitä elossa säilymisen ja mielekkyyden kannalta. (Kokkonen 2010, 11.) Tunteet näyttelevät lapsuudessa ja nuoruudessa suurempaa osaa, kuin aikuisena. Lapsuudessa ja nuoruudessa fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista elämää määrittele-

vät ja hallitsevat enemmän tunteet kuin järki. Tunne-elämä kehittyy sen mukaan, kuinka paljon lapsi tai nuori on joutunut elämänsä aikana torjumaan ja tukahduttamaan tunteitaan. Jos omien tunteiden näyttämisen sijaan nuori patoaa ne, viha ja suru kasaantuvat. (Kemppinen 2000, 1, 6.)

Tunteet kertovat ihmisestä hyvin paljon, koska ne ovat keskeinen osa ihmisen syvälistä olemusta, inhimillistä todellisuutta ja persoonaa. Ihmisenä oleminen on helppompaa, kun osaa kuunnella, käsitellä, ilmaista ja tulkita omia tunteitaan. Tunteet syntyvät aina jostain syystä ja siksi ne on otettava vakavasti. Tunteilla on lisäksi sosiaalisen elämän sujuvuuteen liittyviä tehtäviä, sillä ilman tunteita ei voi luoda ja ylläpitää esimerkiksi ihmissuhteita. (Kemppinen 2000, 1.; Kokkonen 2010, 13.)

Tunnetilat syntyvät aivoissa ja tunne-elämän kehitystä säätelee limbinen järjestelmä. Kun ihmisessä syntyy voimakkaita tunteita, koko elimistö reagoi niihin ja adrenaliinin tuotanto lisääntyy. Tunne-elämän kehityksen herkkyysvaiheet ajoittuvat varhaislapsuudesta murrosikään ja sitä seuraavaan identiteettikriisiin. Kehitysvaiheiden aikana lapset ja nuoret ovat erityisen herkkiä tunnetaitojen opettelulle. Lapsi tottuu helposti rakkauden ja positiivisen palautteen saantiin mutta myös torjumiseen ja turhaan odottamiseen. Lastensuojelulapset ovat usein tunne-elämältään turvattomia, pelokkaita ja epävarmoja, koska ovat joutuneet kokemaan varhaislapsuudessa ja nuoruudessa menetyksiä, odottamista, negatiivista palautetta ja epäluottamusta. (Kemppinen 2000, 2-3.)

Lasten ja nuorten tunne-elämän kehitystä voi tukea monin eri tavoin. Tärkeintä tunnetaitojen opettelussa on tunteiden havaitseminen ja hallinta. Lapsille ja nuorille tulisi pystyä opettamaan tunnemaailman laaja-alaisuus, koska ihmisen kehitys ilmenee esimerkiksi tunne-elämän monipuolistumisena ja muotoutumisena. (Isokorpi & Viitanen 2001, 24-25.) Tunteiden havaitseminen tarkoittaa tunne-elämän tarkkailua ja tietoista analysointia ja hallitsemisella tarkoitetaan olosuhteisiin nähden sopivasti voimakkaiden tunteiden ilmaisemista. Tietoista tunnetaitojen opettelua voidaan to-

teuttaa koko lapsuuden ja nuoruuden ajan. Tunnetaitojen opettelussa on kysymys opituista tunne- ja empatiataidoista, joiden avulla ihminen ratkaisee muun muassa sosiaalisia ristiriitatilanteita ja selviää yksinäisyydestä. Tunnetaitojen opettelua ei voi korvata millään muilla kasvatuksellisilla tekijöillä, sillä tunteet ovat suurin yksittäisen kokemuksen alue. Nuoruudessa tunnevalintojen merkitys on suurempi kuin aikuisiällä. Nuorten kanssa työskenneltäessä tärkeää on tunteiden tulkitseminen osana arkipäivää. (Kemppinen 2000, 4.)

4.1. Tunteiden jäsentelyä

Tunteita on tärkeä osata jäsentää ja niiden jäsentelyyn kuuluu prosessiosallisuus, joka tarkoittaa, että tunnetietoisuus ei ole määritelmätietoisuutta, vaan tunteiden ymmärtäminen on koko ajan liikkeessä ja muutoksessa. (Isokorpi & Viitanen 2001, 25).

Negatiiviset perustunteet jaetaan kolmeen ryhmään, narsistisiin, defensiivisiin ja eksistentiaalisiin tunteisiin. Narsistisia tunteita ovat esimerkiksi ahneus ja itsekeskeisyys. Defensiivisillä, eli puolustavilla tunteilla tarkoitetaan minuutta puolustavia tunteita, esimerkiksi kateus, pelko ja viha. Eksistentiaalisilla, eli paljastavilla tunteilla on pysäyttäviä voimia, esimerkiksi avuttomuus, tyhjyys, ahdistus ja häpeä. Kun puolustavat ja paljastavat tunteet eivät pidä ihmistä otteessaan, tilaa tulee tasapainotun- teille, esimerkiksi onnelle, ilolle ja tyytyväisyydelle. Puolustavat ja paljastavat tunteet syntyvät ihmisen tahtomatta. Tahdottavia tunteita taas ovat kulttuuritunteet, esimerkiksi rohkeus, avoimuus, luottamus ja kiitollisuus. Kun tasapainotunteet vahvistuvat, ne tekevät tilaa kulttuuritun- teille. (Isokorpi & Viitala 2001, 25-26.)

Tunteet voidaan jaotella myös toisella tavalla kolmeen osaan. Tähän jakoon kuuluvat ensisijaiset, toissijaiset ja välinetunteet. Ensisijaiset, eli primaari tunteet ovat olemassa lapsesta lähtien ja ne syntyvät ihmisen neurofysiologisesta perustasta. Primaari- tunteita ovat esimerkiksi viha, pelko, suru, onnellisuus, ilo, rakkaus ja häpeä. Toissi-

jaiset eli sekundaariset tunteet ovat reaktioita ensisijaisiin tunteisiin. Ne ovat ensisijaisia tunteita monimutkaisempia ja kehittyvät oppimisen kautta. Sekundaarisia tunteita ovat esimerkiksi kateus, mustasukkaisuus, syyllisyys, aggressiivisuus, ahdistus, masennus, empaattisuus ja myötäeläminen ja näihin tunteisiin sisältyy mielikuvia, aistimuksia ja muistikuvia. Välinetunteet eli instrumentaaliset tunteet sisältävät kulttuurisia vaikutuksia ja niiden avulla pyritään vaikuttamaan toisiin ihmisiin. Välinetunteita ovat muun muassa puhuessa toisen tunteisiin vetoaminen, manipulointi. (Iso-korpi & Viitala 2001, 26-27.)

Jäsentelystä riippuen lisäksi voidaan puhua sosiaalisista tunteista, jotka ovat oppimisen kautta syntyneitä ja kulttuurin muovaavia, esimerkiksi häpeä ja syyllisyys. Tällaiset sosiaaliset tunteet rajoittavat sosiaalisesti kielteistä käyttäytymistä. Sosiaaliset tunteet helpottavat arvojen ja normien oppimista ja mukauttavat ihmistä kulttuuriin. (Kokkonen 2010, 13.)

4.2 Tunnetaitojen opetteluun tärkeys

Yksi tärkeimmistä tunteiden tehtävistä on laittaa tärkeysjärjestykseen ihmisen arkiset touhut henkilökohtaisen hyvinvoinnin takia. Tunteet ohjaavat ihmisiä hyvinvoinnin kannalta tärkeiden asioiden äärelle, mutta myös varjelevat sellaisilta asioilta, jotka ovat hyvinvoinnille vahingollisia. (Kokkonen 2010, 11.) Lisäksi edellinen tunteiden jaottelu osoittaa, että tunteet eivät ole ihmiselle itsestäänselvyys ja niitä täytyy opettaa. Suurin osa lapsista oppii tunnistamaan tunteita turvallisessa kasvuympäristössä. Kaikille lapsille ja nuorille tunteiden opettelu tai niiden tunnistaminen ei ole ollut itsestäänselvyys ja siksi tunnetaitojen opettelu on tärkeä keino tasapainottaa lasten ja nuorten elämää. Tunnetaitojen opettelu on huomioitava lasten ja nuorten yksilöllisyys, sillä esimerkiksi toisilla ihmisillä on vahvempi tunnekanava kuin toisilla. Kasvatustilanteissa tarvitaan älyllisen oivaltamisen rinnalle riittävän vivahteikasta tunteilmausta. Vaihtelevien tunnetilojen ja käytettyjen sanojen avulla ohjaaja voi irrottaa lapsen tai nuoren vaikeasta tilanteesta. (Kempainen 2000, 4.)

Lapsen ja nuoren on saatava riittävästi tunneperäistä ja emotionaalista tukea. Parhaaseen tulokseen päästään silloin, kun hän itse tuntee empatiaa ohjaajaa kohtaan, jolloin lapsi tai nuori oppii kokemaan itsensä riittävänä, erillisenä yksilönä. Tunnetaitojen opettelulla pyritään lämpimien ja terveiden ihmissuhteiden muodostumiseen. Hyvät ihmissuhteet perustuvat luottamukseen ja jatkuvaan vuorovaikutukseen suhteessa itseensä ja muihin. Vahva luottava tunneside syntyy kahden tai useamman ihmisen välille perusluottamuksesta. Perusluottamus taas syntyy hyväksymisestä ja perusluottamuksen synnyttyä, tunnetaitojen opettelu voi onnistua. (Kempainen 2000, 5-6.)

4.3 Tunteiden säätely

Tunne-elämä on tasapainossa, kun tunteet ilmenevät tarkoituksen mukaisesti ja sopivan voimakkaina käsillä olevaan tilanteeseen nähden. Tasapainoisuuteen kuuluu myös, että ihminen pystyy ottamaan vastaan ympäristöstä tulevaa monenlaista tunnepitoista tietoa ja hän pystyy kuormittumatta kokemaan erilaisia tunteita. Tunne-elämältään tasapainoinen ihminen pystyy myötäelämään toisten ihmisten tunnekokemuksia ja ymmärtämään, että tunneilmauksemme herättävät vastakaikua ympäristössä. Tunteiden säätely (eng. emotion regulation) kehittyy ajan kuluessa osaksi ihmisen persoonallisuutta. Tunteiden säätely on taito, jonka voi oppia ja sitä voi myös opettaa, kuten lapsille päiväkodissa ja kouluissa tai esimerkiksi nuorille lastensuojelulaitoksissa. (Kokkonen 2010, 19, 29.)

Tunteiden säätelyllä tarkoitetaan kykyä vaikuttaa siihen, mitä ja kuinka pitkään ja voimakkaasti milloinkin tunnemme. Tunteiden säätely mahdollistaa tasapainoisen tunne-elämän ja on joko tietoisista tai tiedostamatonta. Ihmisillä on luontainen tarve kokea mielihyvää ja tasapainoa ja se onnistuu, kun tunne-elämä on joustavaa ja avointa. (Kokkonen 2010, 19.) Tunteiden säätelyn perusta omaksutaan jo lapsuudessa ja lasten erot tunteiden säätelyssä näkyvät sosioemotionaalisessa käyttäytymisessä. (Nurmi, Ahonen, Lyytinen, H., Lyytinen, P., Pulkkinen & Ruoppila 2007, 186).

Tunteet eivät ole pysyviä tiloja, vaan kypsään tunne-elämään kuuluu mahdollisuus joustavaan sekä asteittaiseen tunnetilojen muuttamiseen. Tunteiden säätely ei myöskään tarkoita tunteiden tukahduttamista vaan tunnetilojen käsittelyä siten, että mielentasapaino ja toimintakyky säilyisivät mahdollisimman hyvinä. Tämä käsittely voi tapahtua tarkastelemalla tilanteita monipuolisesti ja pyrkimällä ymmärtämään niihin johtavia tekijöitä sekä toisen näkökulmaa. Useimmat lapset oppivat tunteiden säätelyn strategioita kymmenenteen ikävuoteen mennessä. (Nurmi ym. 2007, 106.)

4.4 Miksi tunteiden säätely on tärkeää?

Jos ihminen ei hallitse tunteiden säätelyä, epämiellyttävät ja miellyttävät tunteet alkavat kuormittamaan arkea, estävät kokemasta mielihyvää ja vaikuttavat mieleen ja ruumiiseen. Ihminen tarvitsee erilaisia tunnekokemuksia, myös alakuloisuudesta, ahdistuneisuudesta ja masentuneisuudesta, sillä ylenpalttinen optimistisuus alkaa myös rasittaa mieltä ja kehoa. Siksi tunteiden säätelyn tärkein tehtävä on kuormittavien tunteiden lieventäminen ja saada hyvinvoinnin kannalta tarpeellinen tasapaino. Jotta elämä pysyisi merkityksellisenä ja mielenkiintoisena ja ihminen osaisi säädellä tunne-elämäänsä, täytyy olla halua ja rohkeutta ilmaista mukavuusalueen ulkopuolelle jääviä tunteita. (Kokkonen 2010, 20-22.)

Tunteiden säätelyä on tutkittu jonkin verran. Ciarrochi, Chan ja Bajgar (2001) totesivat, että mitä paremmiksi murrosikäiset nuoret arvioivat tunteiden säätelykyvyn, sitä tyytyväisempiä he olivat lähipiiriltään saamaansa sosiaaliseen tukeen. Ciarrochi, Deane, Wilson ja Rickwood (2002) selvittivät, että tunteitaan hyvin säätelevät nuoret ovat halukkaampia kääntymään apua tarvitessaan aikuisten puoleen. Eftekharin, Zoellnerin ja Vigilin (2009) tutkimuksesta taas selvisi, että ainoastaan toisinaan tai tehottomasti tunteitaan säätelevät nuoret kärsivät muita enemmän ahdistuneisuudesta ja masentuneisuudesta. (Kokkonen 2010, 20-21.)

Tunteiden säätely on tärkeää ihmissuhteiden kannalta, se vaikuttaa laaja-alaisesti niiden syntyyn ja mahdollistaa empatiakyvyn. Jos ihmissuhteissa tunnekokemukset eivät pysy hallinnassa, suhteita voi varjostaa esimerkiksi erilaiset pelot ja alemmuuden tunne. Toisaalta liika tunteiden säätely voi jättää suhteen etäiseksi. Onnistuneen tunteiden säätelyn avulla luodut ihmissuhteet voivat suojata muun muassa päihteiltä ja väkivallalta. (Kokkonen 2010, 27-28.)

4.5 Tunteiden säätelyn ongelmat ja keinot

Tunne-elämän epätasapaino ja tunteiden säätelyn ongelmat ovat yleisiä huostassa ja/tai lastensuojelun piirissä olevilla lapsilla ja nuorilla. Ongelmat voivat johtua hyvin monenlaisista syistä. Useat lapset ja nuoret ovat elämänsä aikana kokeneet jonkinlaisen trauman ja he ovat eläneet turvattomasti, päihteiden ja väkivallan keskellä.

Tunteiden säätelyn ongelmilla (eng. emotion dysregulation) tarkoitetaan sitä, että ihmisen on vaikeaa tunnekuohun vallassa arvioida tilannetta tarkasti, jolloin tunteiden säätely ei onnistu ja tunnekokemuksen muokkaus on vaikeaa. Tunteiden säätelyn ongelmat voivat näkyä tunteiden tiedostamisen, ymmärtämisen ja hyväksymisen puutteina. Lisäksi säätelyn ongelmista kertoo se, että säätelyssä käytetään sellaisia keinoja, joilla tunteiden voimakkuus ja kesto ovat muokattavissa (esimerkiksi päihteet) ja ihmisellä on haluttomuus kuormittaa itseään psyykkisesti tai haluttomuutta kokea ikäviä tunteita haluttuun tavoitteeseen pääsemiseksi. Kukaan ei pysty aina onnistuneesti ja täydellisesti säätelemään tunteitaan. Täytyy kuitenkin muistaa, että satunnainen tunteiden säätelyn herpaantuminen on inhimillistä ja kuuluu ihmisyyteen. (Kokkonen 2010, 24-26.)

Tunteiden säätelyn ongelmat voidaan jakaa tunteiden puutteellisesta tai liiallisesta säätelystä johtuviin vaikeuksiin. Puutteellinen säätely näkyy tunteiden alisäätelynä tai ylisäätelynä. Tunteiden alisäätely johtaa siihen, että ihmisen on vaikea kestää mielihäpä ja hän voi helposti ylikuormittua, joka voi johtaa ahdistuneisuuteen ja masen-

tuneisuuteen. Lisäksi alisäättelyn vaikeuksista kärsivä ihminen voi käyttäytyä aggressiivisesti tai estottomasti. Tunteiden ylisäättely taas voi johtaa siihen, että ihmisen on vaikeaa muodostaa ihmissuhteita, tunnistaa syvällisiä tunteita ja jäsentää niitä sanallisesti. Ylisäättelyyn liittyy myös torjutut tunteet ja torjuttuihin tunteisiin voi liittyä mielenterveyden häiriöt, esimerkiksi traumaperäiset stressireaktiot, voimakkaat pelot ja pakkoajatukset. Liiallinen tunteiden säätely voi johtaa ruumiillisen hyvinvoinnin heikkenemiseen. (Kokkonen 2010, 24-25.)

Tunteiden säätelyn ongelmana on myös tunteiden säätelyn tukahduttaminen esimerkiksi päihteillä. Tämä on hyvin yleistä lastensuojelussa olevilla nuorilla, joilla suurimmalla osalla on jonkinlainen päihteiden käytön ongelma. Nuoret pakenevat tunteita ja pahaa oloa päihteisiin, josta saavat hetkittäisen mielihyvän tunteen. Tunteiden säätely päihteillä voi olla omasta kasvu- ja elinympäristöstä opittu malli tai nuoret ovat jääneet paitsi terveistä ihmissuhteista, joissa voi opetella tunteiden säätelyä, tai tunne-elämän tasapainoa. (Kokkonen 2010, 25.)

Tunteiden säätelyn voi ajatella vaiheittaisena tapahtumaketjuna, eli lähtökohtaisesti tunteisiin voi siis vaikuttaa ennakoivasti. John Gross (1988; Gross&Thompson 2006) on esittänyt, mallin, jonka mukaan tunteiden säätely etenee ajallisesti. Mallissa on kaksi vaihetta, eli tunteita voi säädellä kahdessa aallossa, ennen kuin tunne on virinnyt ja sen jälkeen kun tunne on virinnyt. Ensimmäisessä vaiheessa, ennen tunteen viriämistä, tilannesidonnaiset keinot mahdollistavat arkipäiväisissä tilanteissa toimimisen niin, että ihminen voi kokea miellyttäviä tunteita ja välttää kielteiseksi kokevien tunteiden viriämistä. Toisessa vaiheessa, tunteen viriämisen jälkeen, säätelyssä ovat apuna reaktiosidonnaiset keinot, kun epämiellyttävä tunne on etukäteisyhteyksistä huolimatta ja vastoin tahtoa syntynyt. (Kokkonen 2010, 33-34.)

Tiedolliset ja toiminnalliset tunteiden säätelyn keinot

Tunteita voi säädellä myös tiedollisilla tai toiminnallisilla keinoilla. Tiedollisten tunteiden säätelyn keinot perustuvat joko tarkkaavaisuuden tai merkitysten muutoksille,

esimerkiksi asian voi yrittää nähdä myönteisessä valossa tai selittää itselleen järkiperäisesti. Tiedollisiin tunteiden säätelyn keinoihin kuuluu myös esimerkiksi Mindfulness, hyväksyvän tietoisien läsnäolon menetelmä, jota käytetään apuna esimerkiksi masennuksen, uupumuksen, stressin ja kivun kokemuksiin. Mindfulness korostaa tietoista läsnäoloa ja hetkeen pysähtymistä, jota harjoitellaan erilaisilla mietiskelyharjoituksilla. Tarkoituksena on oppia erottamaan kehon tuntemukset, ajatukset ja tunteet. Toinen ajatusten voimaan perustuva tunteiden tiedollisen säätelyn keino on NLP-terapia (Neuro –Linguistic Programming), jossa mielikuvitusharjoitusten avulla vaikeille tunteille annetaan esimerkiksi väri, koko tai muoto. (Kokkonen 2010, 51-53.)

Tiedollinen tunteiden säätelykeino on myös tunteiden tukahduttaminen, jossa parempaa oloa tavoitellaan tukahduttamalla tunnekokemukset ja – ilmaisut. Monet lapset, jotka ovat kasvaneet kodissa, jossa on ollut väkivaltaa ja päihteitä, ovat vailla turvallista kiintymyssuhdetta ja käyttävät tukahduttamista tunteiden säätelyn keinona. Joskus tukahdutus voi olla paras tai ehkä jopa ainoa oikea tapa käsitellä tunteita, mutta jos tunteet tukahdutetaan aina, se voi olla haitallista lapsen kehitykselle ja kasvulle. Tutkimusten mukaan vakituisesti tunteensa tukahduttavat lapset ja nuoret kokevat muita enemmän kielteisiä tunteita ja voivat huonommin. Lapsilla ja nuorilla tunteiden tukahduttaminen voi johtua myös siitä, että vanhemmat kyseenalaistavat jatkuvasti lapsen tunnekokemukset tai väheksyvät häntä. Lapset ja nuoret, joiden tunneilmaisua ei arvosteta tai heidän tarpeisiin ei kyetä vastaamaan, eivät saa turvallisia kokemuksia tunteiden ilmaisusta. Tukahduttaminen estää sosiaalisten suhteiden syntyä ja vähentää vuorovaikutustilanteissa sosiaalisesti palkitsevaa käyttäytymistä. (Kokkonen 2010, 54-57.)

Toiminnalliset tunteiden säätelyn keinot liittyvät erilaisiin harrastuksiin, liikuntaan sekä ravinto- ja nautintoaineiden käyttöön. Yksinkertaisimmillaan säätely tarkoittaa tilanteesta poistumista. Monilla nuorilla yleisin toiminnallinen tunteiden säätelyn keino on valitettavasti päihteiden käyttö. Lisäksi monilla lastensuojelunpiirissä olevilla lapsilla ja nuorilla on jonkinasteinen päihdeongelma tai -riippuvuus. Päihteiden

käyttö antaa nopean helpotuksen ja tukahduttaa tunteet. Päihteistä saatu mielihyvä on lyhytaikaista, eikä se ratkaise itse ongelmia. Vaikeat asiat palaavat entistäkin voimakkaampina, jolloin päihteiden käytöstä syntyy noidankehä. Lisäksi päihteidenkäyttö aiheuttaa syyllisyyttä, itseinhoa ja huonoa omaatuntoa. Pitkällä aikavälillä myös tunne-elämä ja terveys heikkenevät. (Kokkonen 2010, 57-58, 69.) Monella laitoshoidossa olevalla nuorella ei ole taitoja tunteiden käsittelystä ja tunteiden tukahduttaminen voi olla ainut opittu keino lapsuudesta asti. Lisäksi nuorilla ei välttämättä ole kokemuksia muunlaisesta mielihyvästä, kuin siitä, mitä päihteet väliaikaisesti aiheuttavat.

4.6 Kiintymyssuhde ja korjaavat kokemukset

Varhainen vuorovaikutus ja kiintymyssuhde vaikuttavat tunteiden säätelyyn välillisesti aivojen ja niiden toiminnan kautta. Aivot eivät voi kehittyä ilman vuorovaikutuksen tuomia kokemuksia. Varhaisimmillaan vuorovaikutus on raskausaikana ja äidin raskausaikana kokema stressi, päihteidenkäyttö tai ahdistuneisuus estää lapsen keskushermoston kehittymistä ja sen kautta tunteiden säätelyn kehittymistä. Tunteiden säätelyn kannalta tärkein herkkyyskausi on, kun lapsi on 6-18kk iässä, jolloin keskeinen otsalohko ja sen kuorikerros kehittyvät ja kehitystä edistävät herkän ja turvallisen vuorovaikutuksen kokemukset. Jos otsalohko pääsee vaurioitumaan, tunteiden säätely rajoittuu ja tunne-elämästä voi tulla epävakampaa sekä ahdistuneisuuden ja masentuneisuuden tunteet lisääntyvät. Otsalohkon vaurioituttua ihminen kokee vihan tunteita enemmän eikä pysty kohtaamaan sellaisia tunteita, joita ihmiset yleensä kokevat esimerkiksi sosiaalisten normien rikkomisen jälkeen. (Kokkonen 2010, 77-80.) Monilla huostaan otetuilla lapsilla ei ole lapsuudessa syntyneitä herkän ja turvallisen vuorovaikutuksen kokemuksia, jonka takia he tarvitsevat myöhemmin apua tunteiden säätelyn opettelussa.

John Bowlby (1957) kehitti kiintymyssuhde käsitteen. Hän alkoi kutsua kiintymyssuhdeksi lapsen ja vanhemman välille syntyneitä tunnesuhteita lapsen ollessa noin vuoden ikäinen. Bowlbyn mukaan kiintymyssuhde syntyy, kun lapsi saa vuorovaiku-

tuskokemuksia, jotka ovat herkkiä ja turvallisia. Kehittynyt kiintymyssuhde varmistaa ihmisen eloonjäämisen. Kiintymyssuhteen tarkoitus on säilyttää läheisyys lapsen hoitajaan, joka varmistaa lapsen eloonjäämisen. (Kokkonen 2010, 81.; Becker-Weidman 2008, 42.)

Kiintymyssuhde kehittyy lapsen ensimmäisestä elinvuodesta lähtien, jonka aikana kehittyy perusluottamus. Ensin lapsi tarvitsee vauva-aikana jatkuvaa huolenpitoa, jolloin lapsi ilmoittaa tarpeistaan itkulla. Hoitajan tulisi herkästi reagoida lapsen itkuun ja viesteihin oikea aikaisesti ja johdonmukaisesti tyydyttämällä lapsen tarpeet. Vanhemman herkkyys vastata lapsen viesteihin kehittää lapsen stressinsietokykyä ja tunteiden säätelykykyä ja lapsi oppii muodostamaan terveitä ihmissuhteita. Lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksen kehittyessä lapsi ja vanhempi oppivat tunnistamaan toistensa tarpeet ja reagoimaan niihin. Kiintymyssuhteen kehittyminen vaatii vuorovaikutustilanteiden toistoa. Vuorovaikutus saattaa myös vaurioittaa kiintymyssuhteen syntymistä, jos vanhempi ei pysty vastaamaan lapsen viesteihin tai eläytymään hänen maailmaansa. (Becker-Weidman 2008, 43.; Kokkonen 2010, 81-82.)

Jos lapsen ja vanhemman välisessä kiintymisessä on ollut vaikeuksia, lapselle voi aiheuta muun muassa kouluongelmia, eikä looginen ajattelu ja tunteiden säätely kehity. Lapsi ei kykene hallitsemaan tehokkaasti stressiä, pelkoa tai ahdistusta. Jos kiintymyssuhde kehittyy turvalliseksi, lapsi oppii luottamaan siihen, että hänen on turvallista olla ja hän on itse hyvä ja hyväksyty. (Becker-Weidman 2008, 43-44.)

Kiintymyssuhde voi kehittyä joko turvalliseksi tai turvattomaksi, kuten Mary Ainsworth (1978) on kiintymyssuhteen tyypit määritellyt. Vaikeuksia kiintymiseen voi aiheuttaa esimerkiksi fyysinen-, psyykinen- tai emotionaalinen väkivalta tai laiminlyönti. Pitkittyessään lapsen jatkuva kaltoin kohtelu aiheuttaa lapselle vääristyneitä tunteita, jotka liittyvät lapseen itseensä, muihin ihmisiin ja ihmissuhteisiin. Kaltoin kohtelun ja väkivallan jatkuessa lapselle voi jäädä vallitsevia ja pysyviä ominaisuuksia. Muita vaikeuksia kiintymisessä voi olla äidin raskauden aikainen stressi tai lapsen

äkillinen ero hoitajasta, useat siirrot sijaishuollossa, laitoshoido tai epäjohtomukai-
set hoitajat. Erilaiset kiintymyssuhdemallit voivat siirtyä vanhemmalta lapselle keski-
näisen suhteen ja vuorovaikutuksen kautta. (Becker-Weidman 2008, 44-46.; Gole-
man 2006, 175.)

Monille lastensuojelulaitoksessa asuneelle lapselle ei ole lapsuudessa kehittynyt kiin-
tymyssuhdetta tai kiintymyssuhde on muodostunut turvattomaksi. Tällaiset lapset ja
nuoret voivat vaikuttaa tunteettomilta, koska he ovat kokeneet emotionaalista lai-
minlyöntiä. Lapset ja nuoret, jotka ovat kokeneet pitkään jatkunutta laiminlyöntiä,
eivät kykene säätelemään tunteitaan, kokemaan pettymyksiä tai he eivät pysty hallit-
semaan impulsiivisuuttaan ja heiltä puuttuu perusluottamuksen tunne. Jos lapsi tai
nuori kärsii vakavasti traumaperäisestä kiintymyssuhdehäiriöstä ja he jäävät ilman
hoitoa tai apua, riskinä on sairastua aikuisiällä persoonallisuus- ja mielenterveyshäi-
riöihin. (Becker-Weidman 2008, 48-49-) Lastensuojelun lapset ja nuoret ovat usein
kokeneet muun muassa fyysistä -, psyykkistä - ja/tai emotionaalista laiminlyöntiä
aikuisilta elämänsä aikana. Laiminlyöntiä kokeneet lapset eivät ole välttämättä oppi-
neet erottamaan tunteita toisistaan, eivätkä he kykene oivaltamaan, miksi jokin tun-
ne on virinnyt. Jos lapsi ei koe sellaisia vuorovaikutustilanteita, joissa tunne-elämän
tärkeät opit välittyisivät, hänen kykynsä lukea eri elämäntilanteisiin liittyviä tunteita
voi kärsiä tai heillä voi olla ongelmia tunnistaa tai lukea toisten tunteita. (Goleman
2006, 179.)

Tällaiset lapset ja nuoret tarvitsevat aikuisilta korjaavia kokemuksia. Korjaavat koke-
mukset syntyvät esimerkiksi niin, että aikuinen kestää lapsen tunnemyrskyt ja pystyy
niiden jälkeen muodostamaan yhteyden ja vuorovaikutuksen lapseen uudelleen. Las-
tensuojelussa lasten ja nuorten kanssa työskentely perustuu usein korjaavien koke-
musten syntyyn. Lapsuuden kokemukset jättävät kaikkein selvimmin jälkensä yksilön
kiintymysjärjestelmään. Korjaavilla kokemuksilla pyritään korjaamaan turvattoman
kiintymyssuhteen kokemuksia. Tällöin lapsi tai nuori tarvitsee empaattista kohtelua,

joka muun muassa kuuluu turvalliseen kiintymyssuhteeseen. (Goleman 2006, 183, 204.)

5 EASEL® – KOKEMUKSELLINEN TUNNEKASVATUS

Easel® - työmenetelmä on tärkeä osa opinnäytetyötämme siksi, että menetelmä on käytössä molemmissa yhteistyöpaikoissamme ja menetelmän esittelyllä haluamme tuoda esille uuden näkökulman tunnetaitojen opettelun menetelmistä.

Easel® (Experimental Social Emotion Learning) eli kokemuksellinen tunnekasvatus perustuu vahvaan tutkimukselliseen näyttöön vuorovaikutuksen vaikutuksesta yksilön elämään ja ihmissuhteisiin, eläinavusteisesta terapiasta saatuihin tutkimustuloksiin, psykososiaalisen kehityksen vaiheisiin kehitystehtävineen sekä Caselin sosioemotionaaliseen oppimiseen ja sen tiettyihin ohjelmiin ja ohjausmenetelmiin. Eläinavusteinen terapia (AAT=Animal-Assisted Therapy) ja eläinavusteiset toiminnot (AAA=Animal-Assisted Activity) ovat kokemuksellisia menetelmiä, jotka ovat olleet lähtökohtana Easelin syntymiselle. AAT on tavoitteellinen interventio, jossa eläin on tärkeä osa itse terapeutista hoitoprosessia. AAA kehittää omien tunteiden ja toimintatapojen henkilökohtaista tutkimista. AAT:n ohjaamiseen vaaditaan terapeutin koulutus, terapeutista suhdetta ja prosessi rakentuu selkeästi määritellyistä hoitotavoitteista. (Kruger & Serpell 2006, 23.; Louhi-Lehtiö 2007, 1.)

Kokemuksellinen tunnekasvatus on ratkaisu- ja voimavarakeskeistä ohjaustyötä, jossa ohjaaja ja ohjattavat kulkevat yhdessä kohti asiakkaalle asetettuja tavoitteita. Kokemuksellisuus tunnekasvatuksessa tarkoittaa erilaisia työkaluja ja elämyksiä, esimerkiksi luontoympäristössä sekä vahvoja läsnäolo- ja vuorovaikutusharjoituksia. Easelin® tavoitteet muodostuvat ohjattavan yksilöllisistä tavoitteista ja yleisistä tavoitteista, joita ovat tunteiden säätelyn, empatian ja vuorovaikutustaitojen vahvistaminen sekä sosioemotionaalisen oppimisen sosiaalisten- ja tunnetaitojen kompe-

tensseista, eli vastuullisen päätöksenteon, itsetuntemuksen, itsehallinnan, sosiaalisen tilannetajun ja sosiaalisten taitojen vahvistamisesta. (Cavesson 1994-2011a.; Casel 2000-2011c.)

Sosioemotionaalinen oppiminen

Golemanin ja Rockefeller Growaldin aloitteesta on Yhdysvalloissa perustettu vuonna 1994 Casel (Collaborative for Academic, Social and Emotional learning). Casel on voittoa tavoittelematon organisaatio, jonka tehtävänä on tutkia, arvioida ja tukea sellaisia kasvatuskäytäntöjä, jotka edistävät lasten sosiaalista ja emotionaalista kehitystä, akateemista oppimista, eettistä käyttäytymistä sekä kansalaisuutta. Sosioemotionaalisen oppimisen käsite tarkoittaa kykyä tunnistaa ja hallita tunteita, sekä ratkaista ongelmia tehokkaasti ja luoda myönteisiä ihmissuhteita. (Casel 2000-2011a.; Kokkonen 2010, 42-43.)

Casel:n missio on vahvistaa ja vakiinnuttaa tunnetaitojen opettelu oleelliseksi osaksi koulutusta. Tunnetaitojen opettelu Caselin toiminnan mukaan on prosessi, joka auttaa lapsia, nuoria ja aikuisia kehittämään perustaitoja, joita tarvitaan elämässä, esimerkiksi ihmissuhteissa ja itsestään huolehtimisessa. Jos lapsi tai nuori omaa hyvät sosioemotionaaliset taidot, hän osaa tulkita ja hallita omia tunteitaan, huomioida muita ihmisiä, vahvistaa positiivisia ihmissuhteita sekä tehdä vastuullisia päätöksiä. (Casel 2000-2011b.)

Sosioemotionaalisten taitojen kehittyminen vaatii opetteluja ja ohjausta ja ne tähtäävät sosiaalisten tavoitteiden saavuttamiseen ja ihmisten välisen vuorovaikutuksen parantumiseen. Tutkimusten mukaan sosiaaliset taidot riippuvat tunteiden säätelyn taidoista. Puutteelliset tunteiden säätelyn taidot voivat aiheuttaa aggressiivisuutta ja ongelmakäyttäytymistä. Lisäksi surun ja pelon tunteita on vaikea säädellä, joka voi puolestaan ilmetä masentuneisuutena ja ahdistuneisuutena. (Kokkonen 2010, 43-44.)

Casel on määrittänyt viisi sosioemotionaalisten- ja tunnetaitojen kompetenssia, joista muodostuvat hyvät sosioemotionaaliset taidot. Nämä kompetenssit ovat itsetuntemus, itsehallinta, vastuullinen päätöksenteko, sosiaaliset taidot ja sosiaalinen tilannetaju. Hyvä itsetunto tarkoittaa, että lapsi tai nuori osaa määrittää omia mielenkiinnonkohteita, arvojaan ja vahvuuksiaan. Hyvä itsehallinta taas tarkoittaa, että lapsi tai nuori pystyy hallitsemaan omia tunteitaan ja kontrolloimaan omia impulssejaan sekä hän pystyy asettamaan itselleen tavoitteita. Sosiaalisen tilannetajun omaava lapsi tai nuori pystyy tuntemaan empatiaa ja sosiaaliset taidot hallitseva kykenee ylläpitämään terveitä ja antoisia suhteita sekä hän osaa ratkoa konflikteja. Vastuullisen päätöksenteon kompetenssin mukaan lapsi tai nuori kykenee tekemään päätöksiä yhdessä muiden kanssa, osaa huomioida eettisiä periaatteita, yleisiä normeja sekä osaa kunnioittaa muita. Edellä mainitut viisi kompetenssia ovat avainasemassa sosioemotionaalisen oppimisen ja harjoittelun kannalta. (Casel 2000-2011c.; Kokkonen 2010, 42-43.)

5.1 Easel® Suomessa

Suomessa Easel® koulutuksia järjestää Cavesson, joka on 1994 perustettu valtakunnallisesti ja kansainvälisesti toimiva pienyritys ja moniammatillinen tiimi. Vuonna 1997 Cavesson kehitti kokemuksellisen tunnetaito- ja tunteiden valmennuksen, joka yhdistää yleisesti tunnustettuja teoreettisia viitekehyksiä, sosiaalisen neurotieteen ajankohtaista tutkimustietoa, psykoedukatiivisia työkaluja sekä kokemuksellista oppimista. Viitekehyksessä vaikuttavat muun muassa sosioemotionaalinen oppiminen, ratkaisukeskeinen ohjaus ja terapia, perheterapia, realiteettiterapia, dialektinen käyttäytymisterapia, vuorovaikutteinen kehityspsykoterapia ja mindfulness. Cavesson järjestää Easel® -ohjaajakoulutusta nykyisin yhteistyössä Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen kanssa. Koulutuksen saaneet ohjaajat hyödyntävät työmuotoa muun muassa psyko- ja perheterapiassa, kouluissa, erityisnuorisotyössä, päihdetyössä, psykiatrisessa ratsastusterapiassa, ammatillisissa perhekodeissa, kunnallisessa lastensuojelussa ja lastensuojelulaitoksissa, kuten opinnäytetyöhömmö osallistuneissa toimipaikoissa.

Easel®- ohjaajakoulutus on ammatillinen täydennyskoulutus, joka on suunnattu sosi-aali-, terveys- ja kasvatusalojen ammattilaisille, mutta myös liike-elämän esimiehille sekä coach-taitojen kehittämistä kiinnostuneille. Suomessa koulutus tapahtuu Sa-vikon tilalla Vihdissä. (Cavesson 1994-2011b; Cavesson 1994-2011a)

5.2 Easel® viitekehys

Kokemuksellinen tunnekasvatus perustuu moniin erilaisiin taustateorioihin ja yksi tärkeimmistä teorioista on biofiilia-teoria. Biofiilia-teorian mukaan ihmisillä on vahva sisäsyntyinen kaipuu yhteyteen muun luonnon kanssa. Varsinkin lapsilla tämä näkyy niin, että heillä on taipumus kiinnittää huomiota eläimiin, kuten ihmisillä yleensä on pyrkimys ymmärtää eläinten käyttäytymistä ja viestintää. Tutkijoiden mukaan ihmi-sen hyvinvoinnin kannalta on tärkeää saada lapsuudessa merkityksellisiä tunneko-kemuksia luonnosta, jonka takia aikuisten olisi välttämätöntä löytää kosketus luon-toon uudelleen. (Louhi-Lehtiö 2007, 11.; Cavesson 1994-2011a.)

Muita tärkeitä kokemukselliseen tunnekasvatukseen liittyviä teorioita ovat holistinen ihmiskäsitys, biososiaalinen teoria ja kiintymyssuhdeteoria. Esimerkiksi holistisen ihmiskäsityksen mukaan ihmisen oppiminen on kokonaisvaltaista ja ihminen, varsinkin lapsi, oppii kaikesta toiminnasta olemalla itse aktiivisesti mukana, saamalla oma-kohtaisia kokemuksia ja elämyksiä olemalla vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. (Koivunen 2009, 42.) Biososiaalisen teorian mukaan ihminen on biopsykososiaalinen kokonaisuus, joka navigoi laumaeläinten kanssa. Muita lähestymistapoja kokemuk-selliseen tunnekasvatukseen on muun muassa erilaiset sosiaalipsykologiset teorit, sosiaalikonstruktivistinen oppimiskäsitys, kokemuksellinen oppiminen, kognitiivinen psykologia ja ratkaisu- ja voimavarakeskeinen työnohjaus. (Louhi-Lehtiö 2007, 11-12.)

5.3 Aasel® (Animal Assisted Social Emotion Learning)

Easel® -työmenetelmästä voidaan puhua Aasel® -menetelmänä (Animal Assisted Social Emotion Learning), kun ohjaajan työparina toimii eläin. Silloin ohjelma rakentuu progressiivisesti etenevistä ohjatuista vuorovaikutustilanteista eläimen kanssa. Eläimen läsnäolon ja vuorovaikutustilanteiden tavoitteena on oppia itsestään, omista toimintatavoistaan, asenteistaan ja ongelmanratkaisutyyleistään. Eläinavusteissa tunnekasvatuksessa eläimen rooli on toimia siltana ohjaajan ja ohjattavan välillä, parantaen esimerkiksi ohjattavan keskittymiskykyä, motivaatiota, itsetunnon ja läsnäolon vahvistamista sekä vähentäen stressireaktioita. (Louhi-Lehtiö 2007, 1.)

Ohjaajan työpariksi soveltuu muun muassa koira tai hevonen ja eläimet ovat saaneet koulutuksen Aasel® -menetelmään. Eläintä ei voi pakottaa työskentelyyn, vaan eläimen täytyy saada työskennellä vapaana ja vapaaehtoisesti. Eläintyöparin on oltava fyysisesti ja psyykkisesti terve, aikuinen ja luonnolliseen lajityypilliseen käyttäytymiseen tottunut. Lisäksi eläimen tulisi olla sosiaalinen ja ihmisiin luottava, mutta terveen varautunut vieraiden seurassa. Ohjaajan täytyy asettaa eläimelle selkeät rajat sekä pystyä ohjaamaan eläintä yhtä hyvin kuin esimerkiksi koira agilityssä tai hevos- ta ratsastusterapiassa. Aasel® eläimen kanssa työskentelyyn kuuluu yhdessä leikkiminen, hoiva ja molemmin puoleinen kunnioitus, hyvät käytöstavat ja tottelevaisuus. (Cavesson 1994-2011a.)

Aasel® -työmuoto on strukturoitu ja työskentely on tavoitteellista ja säännöllisesti arvioitavaa. Ohjelma rakentuu portaittain etenevistä ohjatuista vuorovaikutustilanteista eläimen kanssa ja harjoituksissa opitaan itsestä, omista toimintatavoista, asenteista ja ongelmanratkaisutyyleistä. Eläimen kanssa työskennellessä tavoitteena on kehittää tunne- ja sosiaalisia taitoja sekä saada mahdollisia korjaavia kokemuksia. (Cavesson 1994-2011a.)

5.4 Eläimen vaikutus ihmiseen

Tutkimusten mukaan eläin vaikuttaa ihmiseen monin erin tavoin. Siksi eläintä käytetään kokemuksellisessa tunnekasvatuksessa usein ohjaajan työparina. Eläimet madaltavat lasten, nuorten ja aikuisten kynnystä yhteistyöhön, jolloin vaikeista asioista puhuminen helpottuu ja ahdistuksen taso pysyy matalampana. Eläin antaa ohjattavalle välimatkaa, mutta edellyttää silti aitoa läsnäoloa. (Louhi-Lehtiö 2007, 7.)

Useiden tutkimusten mukaan eläimen läsnäolo lisää muun muassa hoito- ja opiskelumotivaatiota, parantaa keskittymiskykyä, kasvattaa itseluottamusta, lisää keskusteluhalukkuutta ja alentaa stressitasoa. Eläin voi olla voimakas katalyytti, joka helpottaa ihmisten välistä vuorovaikutusta sekä eläimen ja ihmisen suhteessa on joitakin samanlaisia piirteitä, kuin ihmissuhteissa. (Louhi-Lehtiö 2007, 9; McNicholas&Collis 2006, 54).

McNicholasin ja Collinsin (2006) mukaan eläin vaikuttaa ihmiseen vahvasti tunnetasolla, sillä eläin itse voi tahtoa sitoutua ihmiseen tai joskus välttää sitä. Usein ihmiset kuvailevat suhdetta eläimeen hyvin tunnepitoisin sanoin, eläintä esimerkiksi kuvataan hyvänä ystäväenä, perheenjäsenenä tai kumppanina. Monien tutkimusten mukaan eläimillä on ihmiseen positiivisia vaikutuksia, eläimet tukevat sosiaalisia suhteita ja vaikuttavat ihmiseen terapeuttisesti. Esimerkiksi hevosilla on ratsastusterapiassa psykoterapeuttisia vaikutuksia ihmiseen, jolla on mielenterveysongelmia. Lisäksi kontakti terapiaeläimen kanssa on osoittanut vähentävän vanhusten yksinäisyyttä ja psykiatristen osastojen potilaiden ahdistuneisuutta. (McNicholas&Collins 2006, 67.)

Lynette Hartin (2006) mukaan, eläin voi parantaa ihmisen elämänlaatua sekä rohkaistaa ja motivoi rakentaviin aktiviteetteihin. Esimerkiksi lapset, joilla on ollut laajalaisia kehityksellisiä häiriöitä, ovat koiran avulla olleet keskittyneempiä, tietoisempia ympäristöstään ja leikkisämpiä. Koiran läsnäolo on vaikuttanut lapsiin niin, että lapset ovat vähemmän keskittyneet häiriötekijöihin. Eläimen läsnäololla on ihmiseen rauhoittava vaikutus, jonka takia eläimiä käytetään apuna työskenneltäessä esimer-

kiksi Alzheimer potilaiden tai ylivilkkaiden lasten kanssa. Lisäksi eläimen läsnäolo helpottaa stressiä normalisoimalla stressitilanteita sekä parantaa psyykkisiä - ja emotionaalisia kriisejä. Esimerkiksi tutkimuksissa on havaittu, että aggressiiviset purkaukset ja ahdistus vähenevät yleisesti sellaisilla henkilöillä, joilla oli säännöllinen kontakti eläimen kanssa. Hart (2006) kuitenkin muistuttaa, että eläimen tarkat vaikutukset ihmiseen voivat olla positiivisten vaikutusten lisäksi myös negatiivisia, ja vaikutukset vaihtelevat persoonan sekä kontekstin mukaan. Tällaisia vaikuttavia tekijöitä ovat muun muassa ihmisen aiemmat kokemukset eläimistä, ihmisen sen hetkinen terveys, eläinlaji sekä sen koulutus ja kehitys. (Hart 2006, 73, 84-86, 88-89.)

Eläimen viestintä perustuu sanomattomalle ruumiinkielelle, tunneviestinnälle, intentiolle ja intuitiolla. Esimerkiksi Easel -työmuodossa ohjaajan työparina toimivan koiran kanssa ohjattava voi harjoitella itsensä turvassa pitämistä ja omien rajojensa suojaamista. Eläimen ollessa läsnä ihminen oppii kuuntelemaan itseään ja mahdollisia varoitusmerkkejä. (Louhi-Lehtiö 2007, 7-8.)

5.5 Easel® -työmuoto käytännössä

Easel® harjoitteissa päähuomio on nykyisyydessä. Tavoitteet on tehty ohjattavalle yksilöllisesti yhdessä asiakkaan kanssa ja ohjaaja työskentelee ohjatakseen ohjattavaa kohti hänen omia tavoitteita. Keskeisiä tavoitteita harjoitteissa on vuorovaikutustaidot, psyykkisen-, fyysisen- ja emotionaalisen turvallisuuden tunne, tietoisuus ja itsetuntemus sekä vastuu omista valinnoista. Menetelmän tarkoituksena on vastata sellaisiin haasteisiin, joita ilmenee silloin, kun sosiaaliemotionaalinen kasvu ei ole edennyt parhaalla mahdollisimmalla tavalla. Harjoitteissa oleellista on tunnetaitojen harjoittaminen, sekä mitä kokemuksista syntyy. Prosessin aikana harjoituksissa työstetään yhdessä ohjaajan kanssa muun muassa tunteiden tunnistamista ja hallintaa, joiden kautta edetään sosiaalisten taitojen harjoittamiseen, vastuullisen päätöksen teon opetteluun sekä itsetuntemuksen vahvistamiseen. Easel® -prosessin tarkoitus ei ole muuttaa tunnetiloja, vaan tärkeää on oppia näkemään tunteiden sisältämä in-

formaatio, joiden pohjalta ohjattava oppii tekemään valintoja. (Louhi-Lehtiö 2007, 12.)

Easel® on toiminnallinen työmuoto, joka sopii käytettäväksi erityisesti silloin, kun ohjattavalle halutaan luoda korjaavia kokemuksia. Easel® sopii hyvin, kun halutaan ohjattavaa motivoiva työmuoto, joka on sanatonta kehollista toimintaa. Lapsille ja nuorille Easel® toimii varsinkin silloin, kun halutaan tukea heidän psykososiaalista kehitystä vuorovaikutuksen rakentamisen kautta. Easel® -harjoitteet edellyttävät ohjattavalta aloitteellisuutta, päätöksentekoa ja vastuunottamista. Ohjattava joutuu harjoitusten aikana kyselemään, tutkimaan, kokeilemaan, ratkaisemaan ongelmia, ottamaan vastuuta itsestään, rakentamaan merkityksiä sekä haastamaan itseään älyllisesti, emotionaalisesti ja sosiaalisesti. Ohjaaja valitsee sopivat harjoitteet, esittää haasteen, asettaa rajat, tukee ohjattavaa sekä varmistaa harjoitteiden fyysisen- ja psyykkisen turvallisuuden. Harjoitteet ovat sellaisia, että niissä on sisäänrakennettuna mahdollista oppia tekojen seurauksista, virheistä ja onnistumisista. Easel sopii kaikenikäisille ihmisille. Se ei kuitenkaan sovi sellaisille ihmisille, jotka ovat vaaraksi itselle tai toisille, jotka reagoivat voimakkaasti, dissosioivat, ovat psykoottisia tai ovat aikaisemmin käyttäytyneet väkivaltaisesti eläintä kohtaan. (Louhi-Lehtiö 2007, 5, 17-19.)

Käytännössä esimerkiksi eläimen kanssa tehtävät harjoitteet ovat muun muassa välittämisen kokemuksia eläimen kanssa, hellien ja kunnioittavien eläimen käsittelytapojen opettelua ja eläimen kanssa kommunikointia. Lisäksi ohjaaja ja ohjattava voivat keskustella eläinten reaktioista ihmisen käyttäytymiseen sekä verrata eläimen ja ihmisen käyttäytymistä. Yhdessä voidaan opetella hoitamaan ja ulkoiluttamaan eläintä, leikkiä eläimen kanssa ja ohjattava voi opettaa toisille jotain eläimestä. Ohjattava voi myös opetella kertomaan asioistaan eläimelle. Tällaiset harjoitteet kehittävät eri tavoin empatia- ja sosiaalisia taitoja, luovat korjaavia kokemuksia, kehittävät molempien puoleisen luottamuksen rakentumisen opettelua ja keskittymiskykyä, opettavat vastuullisuutta, itsetuntemusta, ilon kokemuksia sekä itsestään ja toisista huolehti-

mista. Lisäksi harjoitteet opettavat sanoittamaan tunteita ja tunnekokemuksia. (Louhi-Lehtiö 2007, 16.)

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Suuntaudumme opinnoissamme varhaiskasvatukseen ja sosiaalipedagogiseen työhön ja meille oli alusta asti selvää, että haluamme opinnäytetyömme aiheen liittyvän lastensuojeluun. Alun perin aiheenamme oli tehdä tutkimus lastensuojelulaitosten yleisimmistä kasvatustenelmistä, mutta matkan varrella aihe muokkautui ja kiinnostuimme erityisesti tunnetaitojen opettelusta ja tunnekasvatustenelmistä. Saimme helposti mukaan yhteistyöhön kaksi lastensuojelun toimipaikkaa, joissa arjessa näkyy vahvasti tunnetaitojen opettelu. Lastensuojelulaitosten lapset ja nuoret olivat iältään 12-18 -vuotiaita. Tutkimuksessa puhumme pienkodin asiakkaista lapsina ja nuorisokodin asiakkaista nuorina. Opinnäytetyömme kautta haluamme tuoda esille erilaisia tunnetaitojen opetteluun liittyviä menetelmiä sekä tutkia niiden toimivuutta arjessa sekä niihin liittyviä haasteita. Tutkimuksemme tarkoituksena ei ole tehdä vertailevaa tutkimusta toimipaikkojen tunnetaitojen opettelusta arjessa, vaan etsiä samankaltaisuuksia. Toimipaikat valittiin eripuolilta Suomea siksi, että saisimme mahdollisimman monipuolisen kuvauksen ja erilaisia näkökulmia tunnetaitojen opetteluun.

6.1 Tutkimustehtävät

Tutkimuksemme tarkoituksena on tutkia, millaisia tunnetaitojen opetteluun liittyviä menetelmiä niissä lastensuojelutoimipaikoissa käytetään, joissa olemme tutkimuksemme suorittaneet. Toinen tutkimuksemme tarkoitus on tuoda esille sellaisia näkökulmia, joiden avulla kyseiset toimipaikat, tai miksi eivät muutkin lastensuojelutoimipaikat, voisivat kehittää jo olemassa olevia menetelmiään. Tutkimme myös lastensuojeluyksiköiden arkeen liittyviä haasteita, jotka voivat rajoittaa tunnetaitojen opet-

telua. Olemme hyvin kiinnostuneita siitä, miksi tunnetaitojen opettelu on tärkeää ja mitä merkitystä tunnetaitojen opettelulla on lastensuojelulasten ja – nuorten tulevaisuuden kannalta.

Tutkimustehtävämme olemme tiivistäneet seuraaviksi tutkimuskysymyksiksi:

- 1) Mitä tarkoitetaan, kun puhutaan tunnetaidoista ja miksi niiden opettelu on tärkeää?
- 2) Miten tunnetaitoja opetellaan lastensuojelulaitosten arjessa ja millä eri tavoin tunnetaidot näkyvät?
- 3) Millaisia haasteita tunnetaitojen opettelu luo lastensuojelulaitosten arkeen?

6.2 Kvalitatiivinen tutkimus lähestymistapana

Kvalitatiivisen tutkimuksen lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa pyrkimyksenä on löytää ja paljastaa tosiasioita, kun todetaan jo olemassa olevia väittämiä. Tutkimus on luonteeltaan kokonaisvaltaista tiedonhankintaa, jolloin aineisto kootaan luonnollisissa ja todellisissa tilanteissa. Kvalitatiivinen tutkimus suosii ihmistä tiedonkeruun välineenä. Aineiston hankinnassa käytetään metodeja, joilla saadaan kuuluviin tutkittavien näkökulma ja ääni, esimerkiksi teema-haastattelulla. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa valitaan kohdejoukko tarkoituksenmukaisesti. Tutkimussuunnitelma muotoutuu tutkimuksen edetessä ja tutkimuksen tapauksia käsitellään ainutlaatuisina ja aineistoa tulkitaan sen mukaisesti. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 157-160.) Päädyimme kvalitatiiviseen tutkimukseen siksi, että halusimme teemahaastatteluilla kuvata todellista lastensuojelulaitosten arkea ja halusimme spesifimmän tiedon kokeneilta työntekijöiltä.

Kvalitatiivisen tutkimuksen vastakohtana on nähty usein kvantitatiivinen tutkimus. Nykyään pyritään luopumaan tutkimus menetelmien vastakkainasettelusta ja näke-

mään menetelmissä lähinnä vain eroavaisuuksia. Jossain tapauksissa kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen tutkimusmenetelmien yhteensovittaminen on mahdollista. Kvantitatiivisen tutkimuksen tavoin myös kvalitatiivisessa tutkimuksessa tarvitaan teoriaa, joka toimii tutkimuksen viitekehyksenä. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 22.; Sarajärvi & Tuomi 2009, 18, 23.)

6.3 Tiedonkeruumenetelmänä teemahaastattelu

Opinnäytetyömme haastattelut toteutettiin teemahaastatteluina. Teemahaastattelu on yksi laadullisen tutkimuksen yleisimmistä aineistonkeruu menetelmistä. Se on lomake- ja avoimen haastattelun välimuoto. Teemahaastattelu on hyvä menetelmä silloin, kun halutaan tietää, mitä ja miten ihminen ajattelee ja miksi hän toimii, niin kuin toimii. (Sarajärvi & Tuomi 2009, 72.; Hirsjärvi ym. 2007, 203.) Teemahaastattelu kohdennetaan tiettyihin ennalta valittuihin teemoihin, joista keskustellaan ja menetelmä lähtee oletuksesta, että kaikkia ihmisen kokemuksia, ajatuksia, uskomuksia ja tunteita voidaan tutkia teemahaastattelulla. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 47-48.)

Teemahaastattelun etuna on myös se, että siihen voidaan valita sellaisia henkilöitä, joilla on kokemusta tutkittavasta aiheesta tai ilmiöstä. Haastattelun avulla voidaan tutkia erilaisia ilmiöitä ja hakea vastauksia tiettyihin ongelmiin. Haastattelun avulla vastauksia saa selvennettyä tai saatavia tietoja voidaan syventää. Haastattelun teko on erittäin työlästä ja aikaa vievää. Lisäksi haastateltavien valinta voi olla haastavaa. (Sarajärvi & Tuomi 2009, 73-74.; Hirsjärvi & Hurme 2010, 35.)

6.4 Teemahaastattelun toteuttaminen

Teemahaastattelua ja tutkimusta pohjustamaan saimme yhteistyöpaikoista materiaalia ja aineistoa, jotka käsittelivät muun muassa Easel® -työmenetelmää, kognitiivista käyttäytymisterapiaa ja kiintymyssuhdetta. Lisäksi osa aineistosta oli opiskelumateriaalia ja osan saimme opinnäytetyön ohjaajamme kautta. Aineiston etsiminen oli

aluksi hyvin haastavaa, koska aihetta, varsinkaan Easel® -menetelmää, ei ole aikaisemmin paljon tutkittu. Sitkeä etsiminen ja aineiston keräämisen lopputuloksena saimme käsiimme paljon suomenkielistä materiaalia sekä jonkin verran englanninkielistä aineistoa. Aineistomme tähän opinnäytetyöhön koostuu kirjoista, artikkeleista, haastatteluista, aiemmista tutkimuksista sekä Internet-lähteistä.

Teimme oman tutkimuksemme teemahaastatteluna. Teemat haastatteluun syntyivät teoriaosamme pohjalta. Valitsimme kolme teemaa, jotka olivat hyvin laajoja.

Teemat olivat:

- 1) Tunnetaitojen opettelu lastensuojelulaitosten arjessa
- 2) Arjen haasteet laitoshoidossa tunnetaitojen opettelun näkökulmasta
- 3) Easel® -kokemuksellinen tunnekasvatus.

Haastattelimme viittä työntekijää kahdesta eri lastensuojelulaitoksesta, joista toinen oli Pienkoti Keski-Suomessa ja toinen nuorisokoti Etelä-Suomessa. Lisäksi haastattelimme yhtä henkilöä, joka on käynyt Easel® -ohjaaja koulutuksen. Viiden haastatellun työntekijän joukossa oli myös henkilö, joka on käynyt Easel® -ohjaaja koulutuksen. Haastatelluista viisi oli pohjakoulutukseltaan sosionomeja (AMK) ja yksi lähikasvattaja. Toimipaikkojen haastatelluilla työntekijöillä oli kokemusta lastensuojelusta neljästä vuodesta 36 vuoteen, riippuen haastateltavasta. Lisäksi he olivat käyneet erilaisia lisäkoulutuksia, kuten päihde- ja mielenterveys-, perhetyön- ja traumakoulutuksia sekä opiskelleet draamakasvatusta. Haastattelut tehtiin yksilöhaastatteluina ja ne kestivät noin tunnista puoleentoista tuntiin. Kaikki haastateltavat osallistuivat opinnäytetyöhön mielellään, mutta haastatteluiden hankaluus oli sovittaa monen ihmisen aikataulut yhteen haastatteluiden tekemisiksi. Osan haastatteluista saimme tehtyä työparina, mutta muutaman haastatteluista jouduimme tekemään yksilötyönä.

Teemahaastattelun etu on joustavuus, koska haastattelun aikana kysymyksiä voi toistaa, asioita voi oikaista ja menetelmä mahdollistaa keskustelun tiedonantajan kanssa.

Haastattelussa kysymykset voi esittää tahtomassaan järjestyksessä. Tärkeintä on saada mahdollisimman paljon tietoa halutusta asiasta. (Sarajärvi & Tuomi 2009, 73.) Haastatteluihin meillä oli valmis kysymysrunko (kts. liite 1), mutta koska haastattelut olivat hyvin keskustelun tapaisia, kysymysten järjestys muuttui usein ja esitimme lisäkysymyksiä. Lisäksi emme aina edes esittäneet kaikkia ennalta aiottuja kysymyksiä, koska haastateltava saattoi kertoa aiheista itsekin.

6.5 Aineiston analyysi

Toteutimme aineiston analyysin teemoittelun avulla jossa teemoja, eli keskeisiä aiheita, muodostetaan etsimällä aineistosta, tässä tapauksessa haastatteluista, vastauksia yhdistäviä tekijöitä. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Teemahaastatteluiden teon jälkeen litteroimme kaikki haastattelut litterointi ohjelman avulla. Litteroitua aineistoa kertyi noin 100 sivua. Litteroituja aineistoja aloimme teemoittelun avulla järjestelemään yksinkertaisempaan muotoon, eli pelkistimme aineiston. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 95). Pelkistämisen jälkeen hahmottelimme aineistosta nousseet asiat pääteemoihin ja alateemoihin sekä yhdistelimme haastateltaviltamme saatuja vastauksia ja tutkimme toimipaikkojen yhtäläisyyksiä. Lopuksi tulosten selkeyttämiseksi yhdistelimme ja tiivistimme vastauksia jokaisesta teemasta vielä uudelleen. Materiaalista valikoimme ne asiat, jotka vastasivat tutkimustehtäviämme ja mielenkiinnonkohteitamme. Joskus litteroidusta aineistosta pilkotut teemat muistuttavat aineistonkeruussa käytettyä teemahaastattelurunkoa, kuten meidän tutkimuksemme kohdalla kävi. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Teemoittelun tuloksena syntyi neljä pääteemaa, jotka ovat

- 1) Mitä tunnetaidot ovat ja mitä tunnetaitojen opettelulla tarkoitetaan?
- 2) Tunnetaitojen opettelu työtavat, menetelmät ja keinot
- 3) Arjen haasteet tunnetaitojen opettelussa ja työntekijöiden jaksaminen
- 4) Easel® -kokemuksellinen tunnekasvatus.

Kaikki kuusi haastatteluamme kesti vastaajasta riippuen tunnista puoleentoista tuntiin. Haastattelumateriaalia kertyi paljon ja sen läpikäyminen ja analysointi oli hyvin työlästä, mutta materiaalin runsaus teki analyysistä mielenkiintoista. Mielestämme haastavaa oli poimia niin laajasta ja hyvästä aineistoista tarvittava ja olennaisin tieto, joka vastasi opinnäytetyömme tutkimustehtäviin. Koko aineisto oli kokonaisuudessaan niin mielenkiintoinen, että olisimme halunneet ottaa sieltä mukaan enemmänkin.

6.6 Opinnäytetyön luotettavuus

Tutkimuksen ja tulosten luotettavuutta laadullisessa tutkimuksessa voidaan arvioida validiteetin avulla. Validiteetti arvioi tutkimuksen pätevyyttä, eli esimerkiksi onko tutkimus perusteellisesti tehty ja ovatko tulokset ja päätökset luotettavia. Tutkimuksen validiutta voi heikentää esimerkiksi kysymysten väärin ymmärtäminen tai tutkijan väärät päätelmät asiayhteyksistä tai aineistosta. Tutkimuksen reliabelius tarkoittaa tutkimustulosten toistettavuutta. Tutkimustulokset voidaan todeta reliabeleiksi, kun aihetta tutkitaan esimerkiksi kahteen eri kertaan ja kummallakin kerralla saadaan sama tulos. (Hirsjärvi ym. 2007, 226-227.) Tutkimuksemme ja haastattelumme voisi toistaa uudelleen, mutta haastattelun vastaukset riippuvat aina kohdejoukosta. Esimerkiksi sellaisessa lastensuojelulaitoksessa, jossa painopiste alueet kasvatuksessa ovat hyvin erityyppisiä, kuten päihdeyksikkö, vastaukset ja tulokset olisivat voineet olla hyvin erilaisia. Lisäksi reliabelius on pääsääntöisesti määrällisen tutkimuksen tulosten luotettavuutta arvioiva käsite. Laadullisessa tutkimuksessa reliabelius käsitettä ei voi käyttää samalla tavalla kuin määrällisessä tutkimuksessa, koska laadullisessa tutkimuksessa ei ole kyse numeraalisista mittareista tai aineistosta.

Uskomme, että tutkimuksemme kohdejoukolta, eli haastateltavilta, saimme hyvin luotettavaa tietoa, koska he ovat lastensuojelun ammattilaisia, joilla on lastensuojelusta monien vuosien kokemus ja he ovat olleet aktiivisia hankkimaan lisäkoulutusta. Uskomme myös, että haastateltavat uskalsivat tuoda esiin rehellisesti omia näke-

myksiä ja kokemuksiaan. Haastatteluiden luotettavuutta saattoi heikentää se, että tallensimme haastattelut mp3-soittimilla, jolloin nauhalle tallentui esimerkiksi myös liikenteen melua, joka saattoi heikentää sanojen kuuluvuutta.

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta lisää tarkka selostus tutkimuksen toteuttamisesta ja haastattelu- ja havainnointitutkimuksen olosuhteista ja paikoista, joista aineistot kerätään. (Hirsjärvi ym. 2007, 227). Kuitenkin salassapitovelvollisuuden ja toimipaikkojen anonyymiyden takia, emme voi kertoa mitään erityisiä tietoja kyseisten lastensuojeluyksiköiden toiminnasta. Tämä asia saattaa heikentää tämän tutkimuksen luotettavuutta.

Koko opinnäytetyön aineistomme koostuu lukuisista eri lähteistä ja vertailtuamme lähdetietoja, löysimme paljon yhtäläisyyksiä lähteiden välillä. Siksi otimme opinnäytetyömme teoriaan vain sellaista lähdetietoa, jotka esiintyivät myös muissa aineistoissa. Toinen haastatteluihin osallistuneista Easel® -ohjaajista auttoi tarkastamaan tunnetaitojen opettelu, tunteiden säätely ja Easel® -työmenetelmää käsittelevät kappaleet, jotta asiayhteydet niissä pitivät paikkansa.

Opinnäytetyö oli meille molemmille ensimmäinen tutkimus, joten meillä ei ollut aikaisemmin kokemusta aineiston analyysistä tai tulosten raportoinnista. Aikaisempi kokemus olisi saattanut mahdollistaa vielä syvemmän aineiston analyysin.

6.7 Opinnäytetyön eettisyys

Tutkimuksissa tulokset vaikuttavat eettisiin ratkaisuihin, mutta myös eettiset kannat vaikuttavat tutkimuksissa tehtyihin ratkaisuihin ja näin kävi myös meidän opinnäytetyössämme. (Sarajärvi & Tuomi 2009, 125). Alun perin tarkoituksenamme oli haastatella lastensuojelulaitosten työntekijöitä sekä sijoitettuja lapsia ja nuoria. Lopulta luovuimme lasten ja nuorten haastatteluista ja haastattelimme vain työntekijöitä. Jätimme lasten ja nuorten haastatteluiden teon pois siksi, että emme olisi voineet

taata heidän haastatteluidensa luotettavuutta. Sellaiset lapset ja nuoret, joita olisimme voineet haastatella kaikista kolmesta teemasta, olivat psyykkisesti sellaisessa kunnossa, että emme halunneet kuormittaa heitä yhtään enempää. Kun haastatelimme vain työntekijöitä, saimme varmistettua sopivan kokoisen kohdejoukon.

Nuorten haastattelut jätettiin pois myös siksi, että usein tutkimuksissa, joissa haastattelu käsittelee tai edustaa sellaista, jota vastaan varsinkin nuoret kapinoivat, tai heillä on aiheesta hyvin ristiriitaisia ajatuksia, heidän vastaaminen saattaa olla lyhyttä ja ylimalkaista. Tällöin nuoria on vaikea saada motivoitumaan, joka olisi voinut vaikuttaa vastausten ja tulosten luotettavuuteen. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 132.) Aiheemme liittyy lastensuojeluun ja huostaanotettujen lasten ja nuorten arkeen, jolloin haastatteluissa olisi saattanut näkyä edellä mainittuja piirteitä. Olisimme halunneet tuoda nuorten äänen kuuluviin, mutta aihe oli hyvin herkkä ja henkilökohtainen. Lasten ja nuorten haastatteluissa olisimme joutuneet kysymään paljon heidän menneisyydestään ja käymään läpi heidän traumaansa, jolloin olisimme saattaneet haastattelulla vahingoittaa tai loukata lasta tai nuorta. Lisäksi lapset tai nuoret eivät välttämättä olisi kyenneet olemaan haastattelutilanteessa ja stressaava tilanne olisi voinut vaikuttaa vastaamiseen.

Jouduimme miettimään opinnäytetyömme aiheen ja aineiston keruu tavat tarkasti, sillä halusimme säilyttää toimipaikkojen ja haastateltujen anonyymiyden. Esimerkiksi haastatteluiden teemojen tuli olla sellaisia, että tuloksiin ei vaikuta se, että emme tuo esiin toimipaikkoja tai haastateltavien henkilöllisyyttä millään tavalla.

7 TUTKIMUKSEN TULOKSET

7.1 Tunnetaitojen opettelu arjessa

Ensimmäinen teemamme haastatteluissa käsitteli tunnetaitojen opettelu arjessa. Kysyimme haastateltavilta mitä tunnetaidot heidän mielestään ovat ja miksi niiden opettelu on tärkeää, sekä millaisia tunne-elämähäiriöitä heidän laitoksensa lapsilla ja nuorilla näkyy. Lisäksi kysyimme yhteistyöpaikkojemme työtapoja, menetelmiä ja keinoja joilla tunnetaitoja opetellaan heidän arjessaan, lasten ja nuorten osallistumisen mahdollisuuksia tunnetaitojensa kehittämiseen, sekä työntekijöiden työn tekemisen ja työssä jaksamisen edellytyksiä. Vastauksissa ilmeni paljon samankaltaisuuksia, mutta silti jokaisella haastateltavalla oli omanlaisensa näkemys ja kokemus tunnetaidoista.

Mitä tunnetaidot ovat ja miksi niiden opettelu on tärkeää

Haastateltavat kuvasivat tunnetaitoja hyvin monipuolisesti ja yleisesti haastatteluissa tunnetaidot liitettiin hyvin vahvaksi osaksi sosiaalistaitojen hallintaa sekä yhdeksi osaksi elämähallintaa. Sekä pienkodin että nuorisokodin työntekijät mainitsivat tärkeiksi tunne-elämänalueiksi niin positiiviset kuin negatiivisetkin tunnetilat. Lasten ja nuorten tunne-elämän haasteiksi voivat nousta negatiivisten tunteiden ymmärtäminen, kestäminen, hyväksyminen ja hallitseminen, mutta myös positiivisten tunteiden oppiminen, kestäminen ja niistä nauttiminen. Yleisesti ottaen haastateltavien mielestä tunnetaidoilla tarkoitetaan sitä, että lapset ja nuoret pystyvät ymmärtämään omia ja muiden tunnetiloja sekä hallitsemaan omia tunnekokemuksiaan, jolloin tunnekuohut eivät ohjaa käyttäytymistä. Lisäksi haastateltavat kuvasit hyviksi tunnetaidoiksi sen, että lapset ja nuoret oppivat työskentelemään omien tunteidensa kanssa, eivätkä ole pelkästään tunteiden vietävissä. Lapset ja nuoret pystyvät myös sanallisesti avaamaan tunteitaan sekä tunteet ovat arjessa sillä tavalla balanssissa, ettei ihmisen tarvitse liikkua tunteiden äärilaidoissa.

No tunnetaidot ehottomasti on yks osa elämähallinantaitoja, jokaisessa ihmisessä on aika hyvä määrä ja repertuaari erilaisia tunteita ja etenki meidän asiakkailla mä ajattelen, että se tarkoittaa sitä, että he oppii niiden tunteiden kanssa työskentelemään mitä millonkin eritilanteissa nousee.

Kaksi haastateltavista pohti hyvien tunnetaitojen edellytyksiä niin, että käyttäytyminen ei ole pelkästään impulsiivista tai kontrolloimatonta, mutta pohdinnoissa esiintyi myös se näkökulma ettei ihminen käänny sisäänpäin itsessään, vaan pystyy oikealla tavalla, rakentavasti purkamaan tunteitaan omassa arjessa. Yksi haastateltavista mainitsi myös tunteisiin liittyvän kehon ja mielenyhteyden.

No varmaan ehkä ihan ensimmäiseksi semmonen et tunnista ja tiedostaa niinkun niitä omia tunteita ja niinkun jotenkin toimii, ei välttämättä tunteitten mukaan, vaan osaa jotenkin niinkun tunne/järkijäätelua. Et joku voi piilottaa kaikki tunteet, ei niinkun ollenkaan ota huomioon niitä tai joku voi mennä vaan tunteiden mukaan.

Tunnetaitojen opettelu koettiin molemmissa paikoissa sekä nuorisokodissa että pienkodissa tärkeiksi. Yksi nuorisokodin työntekijöistä mainitsi, että hyvät tunnetaidot alkavat muodostua jo lapsuudessa, kun kiintymyssuhde muodostuu. Toinen työntekijä pienkodista pohti tunnetaitojen opettelun tärkeyttä siitä näkökulmasta että, hyvien tunnetaitojen avulla voi selvitä ensin lapsena, sitten nuorena ja aikuisena elämässä itsensä sekä muiden ihmisten kanssa. Molempien toimipaikkojen haastateltavien vastauksissa ilmeni, että empatiataidot koetaan myös tunnetaitojen opetteluksi tärkeiksi. Lisäksi hyvät tunnetaidot omaava ihminen osaa välittää itsestään, oppii tuntemaan itsensä, eikä hänen tarvitse turvautua haitallisiin toimintamalleihin.

Tunne-elämähäiriöt laitosten arjessa

Kysyimme haastateltavilta millaisia tunne-elämähäiriöitä heidän laitostensa lapsilla ja nuorilla on ja haastateltavat kuvailivat jokainen, toiset yksityiskohtaisemmin ja toiset yleisemmin, näitä häiriöitä. Sekä pienkodin että nuorisokodin työntekijät kaikki kuvasivat traumaattiset häiriöt ja traumaan liittyviä diagnooseja, psykoottiset häiriöt, käytöshäiriöt, joista aggressiivisuus ja impulsiivisuus mainittiin karkeimmin näkyviksi

ja tunne-elämänhäiriöt, jotka näkyvät niin ulospäin purkautuvana käyttäytymisenä mutta myös sisäänpäin kääntymisenä. Myös mielialan vaihtelut ja vanhemman toimintamallit sekä käyttäytyminen mainittiin melkein jokaisen työntekijän vastauksissa.

Molemmissa toimipaikoissa, erityisesti nuorisokodissa, näkyvät masennus diagnoosit. Pienkodin työntekijät mainitsivat heidän lapsillaan esimerkiksi autismikirjon häiriöt, kehityksellisen viivästyneisyyden sekä muita neurologisia pulmia ja haasteellisuutta. Nuorisokodin ohjaajat kuvailivat puolestaan heidän nuorillaan lisäksi päihdeongelmia, univaikeuksia – ja häiriöitä, sekä tunne-elämän vaurioita, joista voi seurata joillekin nuorille esimerkiksi yliseksuaalisuutta. Yksi ohjaaja nuorisokodista mainitsi myös että he työryhmänä tekevät koko ajan jatkuvaa arviointia nuorista, jos nuorella ei ole diagnoosia.

7.2 Tunnetaitojen opettelun työtavat, menetelmät ja keinot

Sekä nuorisokodin että pienkodin työntekijöiden vastauksissa nousi esille se, että ovatpa eri menetelmät, keinot ja työtavat millaisia tahansa niin lapset ja nuoret huomioidaan aina yksilöllisesti. Yksilöllisyyden huomiointia korostivat kaikki haasteltavat pienkodista sekä nuorisokodista. Nuorisokodin työntekijät mainitsivat myös, että mitään menetelmiä ei voi ruveta tekemään tunnetaitojen puolella, ennen kuin nuori kokee ympäristön ja ihmiset turvalliseksi ja saa rakennettua heihin luottamuksellisen suhteen. Pienkodin yksi työntekijä puolestaan kuvaili samaan asiaan liittyen, että heillä lähdetään pikkuhiljaa kartoittamaan lapsen tunnemaailmankarttaa ja tunnetyöskentelyn yksi erityinen aspekti on ihmissuhde lapsen ja työntekijän välillä ja mitä pidemmälle ja syvemmälle tämä ihmissuhde kasvaa ja kehittyy niin sitä enemmän se myös tuottaa hyvää lapsen tunnepuolelle. Tämän ihmissuhteen syventyessä lapsi oppii myös kestävämmän ja se on lapselle valtavan korjaavaa tunnepuolella.

Kaikki haastateltavat nuorisokodista sekä pienkodista mainitsivat omaohjaajamenetelmän ja omaohjaaja-ajan. Pienkodin yksi työntekijä kuvaili, että oma-aikuissuhde on juuri se ihmissuhde, jossa lapsi pääsee omaa tunnemaailmaansa vielä syvemmin työstämään. Toinen työntekijä pienkodista kertoi, että lapselle ja hänen omaohjaajalleen varataan henkilökohtaista aikaa, jolloin tehdään esimerkiksi jotain mukavaa, jolloin lapsi saa yksilöllistä huomiointia.

Aattelen että, se oma-aikuissuhde on sellanen, se on se ihmissuhde, jossa sitten nimenomaisesti sitä tunnemaailmaa pääsee vähän syvemmin työstämään, et sillon ku niitä eri tilanteita tulee, ni sitten ne tosiaan pilkataan ja lohkotaan osiin, tosin kyllä en sano sitä, että pelkästään oma-aikuiset, koska kyllä se on mikä tahansa päivä ja kuka tahansa aikuinen siellä on, niin sitä työtä pääsee sitten tekemään.

Omaohjaaja mahdollistaa lapselle ja nuorelle ainakin yhden turvallisen aikuisen sijaishuollossa johon kiintyä. Omaohjaaja sitoutuu lapsen ja nuoren pitkäjänteiseen ja suunnitelmalliseen hoitoon ja kasvatukseen sekä vastaa heidän yksilöllisiin tarpeisiinsa. (Reis 2010, 15–16.) Pääsääntöisesti omaohjaajat tietävät parhaiten lapsen tai nuoren asiat ja tuntevat hänet. He hoitavat yhteistyön eri tahojen kanssa, suunnittelevat lasten ja nuorten kanssa yhdessä hoito- ja kasvatussuunnitelman, ovat yhteydessä sosiaalityöntekijään, kouluun ja lapsen tai nuoren perheeseen. Omaohjaajatyön tavoitteena on tarjota lapselle ja nuorelle turvalliset ja luotettavat vuorovaikutussuhteet, sekä omaohjaajat vastaavat lapsen ja nuoren kasvuun ja kehitykseen liittyvistä asioista.

Nuorisokodin yksi työntekijä kertoi, että he pyrkivät ensisijaisesti vakauttamaan nuoren elämän. Lisäksi osalla heidän nuoristaan on terapiakontaktit, mutta osa näistä nuorista ei suostu käymään terapiassa. Myös pienkodin työntekijät molemmat mainitsivat terapiatyöskentelyn, joka tapahtuu lähinnä talon ulkopuolella, sekä kognitiivisen käyttäytymisterapian, johon työntekijät ovat saaneet työnohjausta. Pyysimme pienkodin työntekijöitä hieman avaamaan kognitiivista käyttäytymisterapiaa ja sitä, miten se heidän arjessaan näkyy. Toinen työntekijä kuvaili, että se on hyvin suoran

palautteen antamista lapsen käytöksestä ja siitä miltä se muista tuntuu. Toinen haastateltava kuvaili samansuuntaisesti kognitiivista käyttäytymisterapiaa käytännönkouluksi, jonka avulla voidaan ruveta työstämään, muuttamaan ja kääntämään toiseen suuntaan ihmisen ajatusmalleja, jotka saavat yksilön toimimaan ja käyttäytymään tietyllä tavalla. Toinen pienkodin työntekijä mainitsi myös yleiskäsitteellisesti terapeutisuuden, joka näkyy heidän arjessaan.

Sekä pienkodin että nuorisokodin haastateltavat mainitsivat dialogisuuden, sanoittamisen ja aikuisen läsnäolon koko ajan, jotta pystytään reagoimaan nopeasti muuttuviin tilanteisiin. Yksi pienkodin työntekijä kuvasi avointa dialogisuutta puhumalla siitä, että lapsen kanssa keskustellaan asioista, jutellaan ja puhutaan auki niitä omia oloiloja, niin negatiivisia kuin positiivisiakin, ja sanoitetaan että lapsi saa sanoja omalle olemiselleen. Yksi haastateltu nuorisokodista mainitse heillä yhdeksi menetelmäksi ratkaisukeskeisyyden, joka voi joillakin työntekijöillä olla sisäsyntyistä. Easel® -kokemuksellinen tunnekasvatus on myös yksi menetelmä, joka on käytössä molemmilla toimipaikoissa ja kaikki haastatellut olivat sitä mieltä, että menetelmä on erittäin hyvä ja toimiva lastensuojelun kentällä. Molempien laitosten työntekijät puhuivat myös erilaisten kaavakkeiden käytöstä lasten ja nuorten kanssa, kuten ”Vi-hanhallinnanketju” käyttäytymisen arvioinnissa.

Yleisesti haastatteluista nousi esiin toiminnallisten menetelmien käyttö. Pienkodin työntekijät puhuivat myös erilaisten tunnekorttien käytöstä lasten kanssa, sekä tunteiden piirtämisestä, maalaamisesta tai kirjoittamisesta. Toinen pienkodin haastateltava mainitsi myös Theraplay- ja ART -menetelmän (Aggression Replacement Training), joka näkyy joidenkin työntekijöiden työssä. Theraplay -menetelmää hän kuvaili hyvänä menetelmänä tunnemaailman käsittelemiseen lasten kanssa, koska menetelmä sisältää paljon leikillisyyttä ja se on hauska tapa käsitellä tunnemaailmaa, vaikka käsiteltävät asiat olisivatkin vakavia. Hän mainitsi myös koko työryhmän johdonmukaisen ja yhteneväisen kasvatulinjan sekä yhteiset pelisäännöt arjessa. Pienkodin toinen työntekijä mainitsi myös erilaiset stressin ja aggression purkamisen keinot.

Yhdeksi työmenetelmäksi toinen pienkodin haastatelluista ohjaajista kuvaili myös sen, mitä lapsi on nyt ja mitä hän haluaa olla tulevaisuudessa.

Lasten ja nuorten motivoiminen, osallistuminen ja mahdollisuudet tunnetaitojen kehittämiseen

Kysyimme haastateltavilta ovatko heidän laitoksensa lapset ja nuoret ilmaisseet haluaan ja kiinnostustaan tunnetaitojen opetteluun. Pienkodin työntekijät kertoivat, että alussa kun lapsi tulee heille, niin hänellä ei välttämättä ole vielä toiveita mistään, mutta pikkuhiljaa kun aletaan työstämään oman minän polkua, niin toiveita alkaa tulla. Jotkut lapsista ilmaisevat työstämisen edetessä toiveita, toiset eivät. Nuorisokodin työntekijät kertoivat, että kukaan nuorista ei ole kieltäytynyt tunnetaitojen opettelusta, mutta se on asia joka vaatii oman halun ja motivoitumisen, johon joku nuorista pystyy aikaisemmin ja joku myöhemmin. Työskentely vaatii turvallisen ja aidosti läsnä olevan aikuisen. Useimmiten nuoret kuitenkin ilmaisevat halukkuutensa asioiden käsittelyyn.

Kysyimme haastateltavilta myös miten lapsia ja nuoria motivoidaan työskentelyyn ja mitkä ovat heidän mahdollisuutensa omien tunnetaitojensa kehittämiseen. Pienkodin työntekijät kertoivat, että heillä motivoidaan lasta ottamaan vastuuta itsestään ja elämästään. Lapselle pyritään saamaan tuntemus siitä, että sillä mitä hän tekee ja ajattelee, on oikeasti merkitystä. Toinen pienkodin työntekijä puhui siitä, että lapsi tulisi oman elämänsä objektista sen subjektiksi. Nuorisokodin työntekijöiden vastauksista ilmeni, että nuoria on vaikea motivoida psykiatrisiin kontakteihin ja nuorelta vaatii äärettömän paljon se, että hän paljastaa ja kohtaa asiansa. Pienkodin toisen haastatellun vastauksissa ilmeni myös, että heillä pyritään siihen, että lapsi pystyy kohtaamaan oman itsensä, ettei hän ulkoista ongelmiaan ja löytää oman vastuunsa. Haastateltu kuvaili, että oman vastuunsa ja elämänsä löytäminen saa lapsen elämäntunnetunteen kasvamaan. Nuorisokodin haastatellut kuvailivat sitä, että asioiden käsittelemistä helpottaa kun nuoret näkevät, että myös työntekijät elävät samaa arkea mitä nuoret itsekin. Aikuiset ovat nuorten apuna ja tukena tässä arjessa, mutta

eivät tee työtä nuoren puolesta. Yhden nuorisokodin haastattelun vastauksissa ilmeni, että toiminnallista terapiaa tarvittaisiin heillä enemmän.

Pienkodin toinen työntekijöistä puhui siitä, että lapsen pitää uskaltaa olla vuorovai-
kutuksessa ja kontaktissa aikuisten ja etenkin omanaikuisen kanssa, jotta lapsi pystyy
käsittelemään asioitaan ja pystyy avoimeen työskentelyyn. Hän kuvaili joitakin lapsia
siemenlapsiksi, joilla tarkoitti lapsia jotka ovat kääntyneitä sisäänpäin ja elävät mie-
luummin omassa maailmassaan ja vertasi heitä lapsiin, jotka lävättävät koko elä-
mänsä ohjaajien silmien eteen, jolloin sitä voi lähteä heti vapaasti tutkimaan. Haasta-
teltava koki nämä siemenlapset haasteellisemmaksi. Pienkodin toinen työntekijä pu-
hui myös siitä, että kun elämäntilanne tai kehitysvaihe lapsella muuttuu, niin se saat-
taa avata uuden mahdollisuuden kohdata ja käsitellä asioita.

7.3 Arjen haasteet tunnetaitojen opettelussa ja työntekijöiden jaksaminen

Kysimme haastateltavilta, millaisina tunne-elämän häiriöt ja vauriot näkyvät heidän
yksikkönsä arjessa. Haastatteluissa selvisi, että erilaiset häiriöt ja vauriot luovat haas-
teita arkeen päivittäin. Jokainen haastatelluista mainitsi haasteeksi lasten ja nuorten
traumatisoitumisen, joka on yleistä huostaanotetuilla lapsilla ja nuorilla. Usein lasten
ja nuorten traumat voivat aiheuttaa myöhemmin erilaisia tunne-elämän häiriöitä.

Kaikki haastatellut kuvasivat hyvin laajasti heidän arjessaan näkyviä haasteita, jotka
johtuvat lasten ja nuorten tunne-elämän häiriöistä ja vaurioista. Arjessa näkyy lasten
ja nuorten kyvyttömyys jäsentää omaa arkea. Kun tunne-elämä on vaurioitunut, vai-
kutukset näkyvät siinä, että oman tunnemaailman tai sosiaalisen vuorovaikutuksen
ymmärtäminen on haastavaa. Pienkodin toinen haastatelluista myös lisäsi tähän, että
lapsen tai nuoren on vaikea tunnistaa omien tunteiden lisäksi myös toisten tunteita
ja viestejä tai hän tulkitsee ne itseensä kohdistettuina tai loukkaavina. Haastatteluis-
ta tuli esiin tunnetaitojen opetteluun haastavuus varsinkin silloin, kun tunne-
elämältään tasapainottoman lapsen tai nuoren mielialat vaihtelevat laidasta laitaan.

Tunne-elämän häiriöt näkyvät molemmissa yksiköissä joillain lapsilla ja nuorilla psykoottisena käyttäytymisenä. Yksi nuorisokodin haastateltavista kertoi, että häiriöt psyyke- ja tunne-elämässä voivat näkyä psykologisena hyökkäävyytenä muita ihmisiä kohtaan, ja yhteisössä psykoottisesti oireilevan nuoren traumat voivat herättää toisen nuoren omat traumat pintaan. Niin pienkodissa kuin nuorisokodissa, psykoottiset häiriöt voivat ilmentyä äänien kuulemisena tai harhojen näkemisenä.

Haastateltavat kuvasivat erilaisten häiriöiden ja vaurioiden näkymistä yksiköiden arjessa sosiaalisissa suhteissa ja yhteisön toimivuudessa. Tunne-elämältään epätasapainoiset lapset ja nuoret voivat käyttäytyä hyvin äänekkäästi, levottomasti tai rajattomasti. Moni haastateltava mainitsi lasten ja nuorten kyvyttömyyden huomioida muita. Yksi nuorisokodin haastateltavista kuvasi yhteisössä elämistä myös niin, että jos lapsen tai nuoren taustalla on esimerkiksi turvaton kiintymyssuhde, toiselta oppiminen tai yhdessä tekeminen voi olla äärettömän hankalaa. Pienkodin työntekijät toivat haastatteluissa esiin joidenkin lasten eristäytymisen yhteisöstä oman mielen ja kehon sisään sekä jumittamisen. Eristäytyessään he saattavat elää omissa muistoissaan tai menneisyydessään ja jumittuneen lapsen tai nuoren mielenkiinnon ja maailman on vallannut yksi sellainen asia, josta ei pääse yli ilman asian työstämistä.

Nuorisokodin työntekijöiden haastatteluissa tuli esiin yhtenä selviytymiskeinona nuorten päihteiden käyttö. Pienkodin haastatteluissa esiin ei tullut päihteiden käyttöä, oletettavasti siksi, että lapset ovat suurimmaksi osaksi vasta murrosikäisyyden kynnyksellä. Nuorisokodin työntekijät kuvasivat ongelmien ja häiriöiden näkymistä arjessa myös niin, että se näkyy hankaluutena kohdata vaikeita asioita, joka voi johtaa näiden asioiden pakenemiseen. Kyvyttömyys ja vaikeus kohdata asioita voi näkyä ”hatkaamisena” tai päihteiden käyttönä. Päihteiden käyttö liittyy vahvasti tunne-elämän häiriöihin, sillä tunteiden säätely tapahtuu usein päihteiden avulla. Nuoret saattavat myös kokea, että vain päihteiden avulla voi tuntea aitoja tunteita.

Tavoitteellinen tunnetyöskentely ja sen haasteet

Kaikki haastateltavat kuvasivat tunnetaitojen opettelua vuosia kestäväenä prosessina. Haastatellut kertoivat, että lyhyiden sijoitusten (½-1 vuotta) aikana ei oikeastaan saada tehtyä sellaista tavoitteellista tunnetyöskentelyä, joka kantaisi aikuisuuteen. Toinen pienkodin haastateltavista kuvasi prosessin niin, että tunnetaidoissa kasvaminen on elämänmittainen prosessi, johon kuitenkin jotain voi antaa aina mukaan, esimerkiksi sellaista välineistöä, jolla voi pärjätä itsensä ja muiden kanssa.

Haastatteluissa selvisi, että pienkodin sijoitukset ovat nuorisokodin sijoituksia usein huomattavasti pidempiä, sillä pienkodissa sijoitus kestää joitakin vuosia, parhaimmillaan lapsuudesta täysi-ikäisyyteen asti. Pienkodin työntekijät kokivat etuna sen, että heillä on aikaa asioiden työstämiseen yleensä vähintään muutama vuosi. Tällöin lapsi ehtii ensin rauhassa sopeutumaan paikkaan ja luomaan aikuisiin luottamukselliset suhteet, jonka jälkeen he voivat rauhassa vuosien aikana lapsen kanssa työstää hänen tunnemaailmaa ja opetella arjen hallinnan taitoja. Nuorisokotiin nuoret sijoitetaan usein murrosikäisinä, jotkut vasta 17-vuotiaana. Nuorisokodin työntekijät kertoivat haastatteluissa, että joskus sijoitus saattaa kestää vain puolesta vuodesta vuoteen, jolloin joidenkin nuorten kohdalla ei edes ehdi työstämään syvällisempiä asioita. Tällöin tavoitteet on asetettava nuoren tilanteen kannalta realistisiksi. Kaikki haastateltavista painottivat luottamuksellisen suhteen luomista aikuiseen ennen asioiden työstämistä ja tunnetaitojen opettelua, sillä luottamuksen ja ihmissuhteen luominen on pitkä prosessi. Nuorisokodin työntekijät kertoivat, että lyhyiden sijoitusten aikana painopiste on turvallisten ja luottamuksellisten suhteiden sekä turvallisen ympäristön luomisessa ja nuoren tilanteen vakauttamisessa. Jos sijoitus tapahtuu vasta 17-vuotiaana, mukaan tulee myös itsenäistymisprosessi.

Mut jos aattelee, et on semmonen vaan puolen vuoden sijotus. Niin siinä kohta meidän täytyy mieltä aika paljon sitä kokonaisuutta ja semmonen, et sit meillä ei ehkä oo ne tavotteet sen nuoren tai sen sijotuksen kanssa, et ei hirveen syvälle viedä tunnetaitojuttuja. Et me keskitytään enemmänkin ihan arkiin juttuihin ja sen tilanteen selvittämiseen ja tulevaisuuden ihan konkreettisten asioiden hoitoon. Koska se ei palvele sitä nuorta, että me kauheella forssil-

la lyödään kiinni, et alotettais kauheet prosessit ja sit se on yhtäkkiä tyhjän päällä.

Yksi nuorisokodin haastateltavista kuvasi, että on tärkeää keskittyä myös siihen, kuinka paljon sijoituksen aikana on päästy eteenpäin, vaikka työntekijät usein ajattelevat, kuinka paljon enemmän olisi voitu tehdä, jos sijoitus olisi ollut pidempi. Haastateltavat olivat kaikki yhtä mieltä siitä, että myös lyhyessä ajassa pystyisi tekemään paljon, jos resurssit olisivat aina kunnossa ja työvuoroihin saataisiin samanaikaisesti enemmän työntekijöitä.

Haasteet yksilöllisyyden huomioidessa ja yhteisön toimivuudessa

Yksilöllisyyden huomiointi koettiin päivittäiseksi haasteeksi laitoshoidossa, koska yhteisön säännöt eivät palvele aina yksilön tarpeita. Kaikilla lapsilla ja nuorilla on erilaiset taustat, oma historia ja erilaiset tarpeet, jotka tuovat arkeen omat yksilölliset haasteet. Toinen pienkodin työntekijöistä kuvasi haastattelussa asian niin, että jos arjessa kohtaavat kaksi erilaista persoonaa, joista toisella on vaikeuksia ymmärtää omaa tunnemaailmaa tai sosiaalista vuorovaikutusta, ja toisella on käytöshäiriöitä, niin tällaisten persoonien kohtaamisessa lasten ja nuorten keinot kohdata toisensa saattavat olla aika olemattomat. Tällaisiin kohtaamisiin tarvitaan aikuista väliin sanoittamaan tapahtuvaa.

Niin se jatkuva haaste, että tota jotenkin nuorelle tavallaan niinkun se tuki ja seuraamukset ja tota aikuisen aika ja kaikki tälläset ois niinkun sen jokaisen nuoren mukaan yksilöllisesti huomioitu. Mutta sitten samalla pitää pitää mielessä se, että mikä on kuitenkin reilua toisten nuorten kannalta ja mikä on reilua ja toimivaa yhteisön kannalta

Ja kyllä se arjessa on niin, että siellä tuppaa olemaan sitten joku, joka vie enemmän sitä aikuisten tilaa, että tavallaan niinkun valtaa tai yrittää vallata sen kaiken huomion tai kaiken talon, joko käyttäytymällä tai sitten äänellensä.

Haastateltavat olivat yhtä mieltä siitä, että seitsemän lapsen ja nuoren yhteisössä näkyy myös eriarvoisuus. Eriarvoisuus voi näkyä esimerkiksi tunnetaitojen opetteluksa, kun muun muassa resurssipulan takia kaikille nuorille ei voi tarjota kaikkia erityi-

siä menetelmiä. Tästä hyvänä esimerkkinä on Easel® -työmenetelmä, jota ei ole mahdollista toteuttaa kaikkien lasten ja nuorten kanssa, vaikka jokainen lapsi ja nuori siitä jollain tavalla varmasti hyötyisivät.

Molemmissa yksiköissä yksi tärkeimmäksi keinoksi huomioida nuoret ja lapset yksilöinä nimettiin omaohjaajamenetelmä. Haastateltavat kuvasivat omaohjaajamenetelmän muun muassa mahdollistavan tunnemaailman syvällisemmän työstämisen omaohjaajan kanssa. Omaohjaaja-aika myös tarjoaa mahdollisuuden päästä yhteisöstä hetkeksi pois oman aikuisen kanssa, jolloin lapsi tai nuori saa täysin yksilöllisen huomion. Haastatteluissa nousi esiin lasten ja nuorten aikuisen nälkä, joka johtuu siitä, että heidän perustarpeitaan ja tunne-elämän tarpeita ei ole tyydytetty lapsuudessa, jonka seurauksena lapset ja nuoret hakevat aikuisen läsnäoloa ja huomiota.

Toinen pienkodin haastateltavista kuitenkin toi esiin, että lapsilla ja nuorilla on mielellään mahdollisuus oppia yhteisössä tunnetaitoja ja sosiaalisen vuorovaikutuksen taitoja, juuri siinä porukassa, joka yksikössä sillä hetkellä asuu. Lastensuojelulaitoksen yhteisö on juuri se kenttä, missä edellä mainittuja taitoja voi turvallisesti harjoitella aikuisten ympäröimänä.

Perhetyö ja perheiden mukanaolo lasten ja nuorten tunnetyöskentelyssä

Kaikki haastateltavat toivat esille haastatteluissa perhetyön tärkeyden ja perheiden mukanaolon, vaikka se voikin olla haasteellista. Perhetyö koetaan tärkeäksi varsinkin siksi, että jonain päivänä lapsen ja nuoren sijoitus päättyy, jolloin lastensuojelulaitosten työntekijät jäävät elämässä taka-alalle, mutta omat vanhemmat pysyvät lasten ja nuorten elämässä aina. Yksi nuorisokodin haastateltavista toi esiin myös sen, että työntekijät eivät voi korvata lasten ja nuorten omia vanhempia.

Molemmissa yksiköissä haastatteluissa nousi esiin toimipaikkojen aktiivisuus tehdä yhteistyötä perheiden kanssa. Toisessa yksikössä omaohjaajuus oli jaettu niin, että toisen työ painottuu yhteistyöhön lapsen tai nuoren kanssa, ja toisen yhteistyöhön

perheen kanssa. Haastatteluista tuli esiin se, että vanhemmat haluttaisiin saada ymmärtämään ja näkemään, mitä lapsen tai nuoren elämässä on meneillään, kuinka arki sujuu ja miten vanhemmat voisivat osallistua lapsensa arkeen. Sijoituspaikkojen ja vanhempien yhteistyö voi auttaa myös vanhempaa toimimaan kotona lapsensa kanssa sekä työntekijät pystyvät tarjoamaan keinoja vanhemmille lapsensa kohtaamiseen.

Haastatteluissa selvisi, että yleensä vanhempien kanssa tehtävä työ onnistuu kohtuullisen hyvin. Kuitenkin vanhempien mukanaolo voi tuoda haasteita lasten ja nuorten kanssa tehtävään työhön tai laitoksen työntekijöiden ja vanhempien väliseen työskentelyyn. Haasteelliseksi työskentelyn tekee, jos vanhemmilla on omat asiat, taustansa ja traumansa käsittelemättä. Joissain tapauksissa vanhempien traumat voivat siirtyä heidän lapsilleen. Haasteeksi luettiin myös vanhempien liiallinen yhteydenpito ja takertuminen lapseensa. Huostaanotto ja oman lapsen poisvieminen on vanhemmille aina rankka kokemus, joka vie pohjan elämältä. Tästä syystä vanhempien mukaan saaminen työskentelyyn voi myös olla haasteellista.

Työntekijöiden työskentelemisen ja työssä jaksamisen edellytyksiä

Sekä pienkodin että nuorisokodin haastateltavien vastauksissa ilmeni yhdenmukaisuuksia, kun kysimme työskentelyn ja työssä jaksamisen edellytyksiä. Se, että työntekijällä itsellään on hyvät tunnetaidot, eli työntekijä on sinut itsensä, oman tunne maailmansa, omien ajatusten ja asenteidensa kanssa, nousi molempien laitosten ohjaajien vastauksissa esille. Myös työnohjaus ja työntekijän reflektointikyky yhtenä ammattivälineenä, nousi esille sekä pienkodin että nuorisokodin ohjaajien haastatteluissa. Pienkodin työntekijöillä on myös mahdollisuus saada yksilötyönohjausta. Yksi työntekijä sekä pienkodista että nuorisokodista puhui siitä, että työntekijällä saa ja pitää olla tunteita, mutta työntekijöiden täytyy hallita ammatillinen suhtautuminen. Molemmissa toimipaikoissa koettiin tärkeiksi henkilökunnan yhteiset työryhmä- ja yhteistyöpäivät, joita järjestetään kerran kolmessa viikossa. Esimiehen kanssa käytävät keskustelut, kehityskeskustelut, ja työkavereiden kanssa käytävät keskustelut

nousivat esille molempien toimipaikkojen haastateltujen vastauksista. Haastatteluis-
sa pohdittiin jakavan, tukevan ja avoimen työyhteisön vaikutusta työssä jaksamiseen.

*...että sä niinkun oot valmis niinkun haastamaan ittees niinkun sellaseen ref-
lektiiviseen vuorovaikutukseen itses kanssa, et oikeesti että mejjän lapset he-
rättää valtavasti erilaisia tunteita erilaisissa tilanteissa ja niitä tilanteita on
päivittäin, niin kyllä sulla täytyy olla tietyllä tavalla niinkun oma elämä hallus-
sa, että sä voit sitten näille lapsille sitä tunnemaailmaa avata ja siinä kasvat-
taa.*

*Mä oon aina itelleni muistuttanut sitä, että joskus joku viisas on sanonu, että
tätä työtä voi verrata köyhän miehen psykoanalyyysiin ja se kyllä pitää paik-
kansa, että jotenkin mejjän asiakkaat oikeasti nostaa susta itsestä sellasta
materiaalia pintaan, joka tulee aina tähän pramille, sun täytyy se kohdata ja
käsitellä ja siinä tarvitaan tosiaan työnhajausta ja niitä keskusteluita ja jaka-
mista...*

Pienkodin työntekijät puhuivat siitä, että säännöllinen koulutus, ja mahdollisuus saa-
da koulutusta jos sellainen tarve tulee, on tärkeää. Nuorisokodin työntekijät pitivät
hyvänä työnantajan tarjoamaa traumakoulutusta, mutta yksi työntekijä toivoi koko
työyhteisön saavan lisää sellaista koulutusta, mikä vastaisi sosioemotionaalisen kas-
vuun, sen tukemiseen ja vaurioiden korjaamiseen. Yhden nuorisokodin työntekijän
toiveena oli myös että tulisi lisää yhteistä viitekehystä, koulutettaisiin esimerkiksi
kaikki työntekijät Easel® -työmenetelmään. Työntekijä kokee työssään tärkeäksi, että
osaa poimia erilaisista lisäkoulutuksista olennaisimman tiedon ja soveltamaan sitä
työssään eri ”caseihin”. Nuorisokodin haastatteluissa tuli ilmi ulkopuolinen konsul-
taatio, jota käytetään tarvittaessa apuna hankalissa tilanteissa. Pienkodin haastatte-
luista puolestaan nousi esille itsenäisen lisätiedon hankinnan tärkeys, erilaiset ver-
kostot ja foorumit, joissa voi käydä keskusteluita toisten kanssa, sekä yleisesti kollegat
eri työryhmistä.

7.4 Easel® -menetelmä lastensuojelulaitosten arjessa

Easel® -teemaa varten haastattelimme toimipaikkojen viiden työntekijän lisäksi hen-
kilöä, joka on saanut Easel® -ohjaajakoulutuksen ja käyttää Easel® -työmenetelmää

toisen toimipaikan asiakkaiden kanssa. Lisäksi yksi viidestä toimipaikkojen työntekijöistä on myös suorittanut Easel® -ohjaajakoulutuksen. Kaikkien muiden neljän työntekijän omaohjattava on ollut mukana Easel® -prosessissa. Kaikilla haastateltavilla oli siis jonkinlainen kosketuspinta menetelmään.

”...kokemuksen kautta harjotellaan tunnetaitoja ja sosiaalisia taitoja...kun esimerkiksi pyritään tunteitten hallintaa ja itsensä hallintaa ni sit sitä kauttahan niinkun sosiaaliset taidot vahvistuu.”

Pyysimme kaikkia haastateltavia kuvaamaan omin sanoin, mitä Easel® menetelmän heidän mielestään on. Toisen Easel® -ohjaajaan mukaan Easel® -prosessi lähtee suhteen rakentamisesta ohjaajan ja asiakkaan välille. Mukana prosessissa voi olla myös eläin, jolloin suhdetta lähdetään rakentamaan eläimen ja asiakkaan välille. Tavoitteena on opetella, kuinka ollaan suhteessa toisen kanssa. Easel® -ohjaajat kuvasivat prosessin niin, että tunteita käsitellään kokemuksen kautta, jolloin harjoitellaan sosiaalisia taitoja, tunnetaitoja sekä käsitellään käyttäytymismalleja, ihmissuhteita ja selviytymiskeinoja. Prosessin aikana harjoitellaan kiinnittymistä ja suhteiden luomista. Yleisesti Easel® -prosessista haastateltaville tuli mieleen yhdessä oleminen, kokeminen ja oppiminen, tunnetaitojen vahvistaminen, tunteiden tunnistaminen ja oman käyttäytymisen säätelemisen opettelu. Haastateltavat kokivat myös, että prosessin aikana lasten ja nuorten ongelmanratkaisutaidot ja ihmissuhdetaidot kehittyvät. Toisen haastatelluista Easel® -ohjaajista kuvailee prosessia seuraavanlaisesti:

...suhteen rakentamisesta lähdetään liikkeelle ja siinä matkan varrella opitaan tuota siitä, et miten ollaan suhteessa toisen elollisen kanssa, mutta tietysti mun tehtävä on prosessoida ne koskemaan ihmisten välisiä suhteita. Ja sit me matkan varrella käsitellään niitä tunteita, et mitä niistä suhteista herää tai erilaisista tilanteissa missä käsitellään niitä nuorten mahdollisia kehittämisiä selviytymiskeinoja. Siinä käsitellään niitä tunteita, mitkä on haitallisia ja mitä muuta vois saada siihen tilalle. Ja käsitellään niitä käyttäytymismalleja ja ihmissuhteita.

Molemmissa toimipaikoissa Easel®-prosessissa on ollut mukana eläin, joko koira tai hevonen. Ohjaajat kuvasivat, että eläimen avulla lasten ja nuorten houkuttelu työs-

kentelyyn on helpompaa. Haastateltavat kuvasivat eläimen vaikutusta ihmiseen hyvin monialaisesti ja että todisteita tästä on löytynyt esimerkiksi aivotutkimuksen puolelta. Eläimen läsnäoloa kuvattiin niin, että ihmisen on helpompi luoda yhteys eläimeen, kuin ihmiseen ja eläimen kanssa on helpompi opetella hellyyden ja hyväksymisen vastaanottamista. Eläimen osallistumista prosessiin kuvattiin myös niin, että eläimen kanssa voi opetella suorassa vuorovaikutuksessa, miten omat toiminnot ja oma minä vaikuttavat eläimeen. Eläimen läsnäolo koettiin tärkeäksi osaksi prosessia, koska haastateltavat olivat sitä mieltä, että eläimen seurassa ihminen pystyy avaamaan itseään helpommin. Eläin toimii lapsille ja nuorille turvana, joka rauhoittaa ja jonka kanssa vaikeita asioita ei tarvitse kohdata yksin. Eläimen antama palaute on välitöntä ja ihminen saa palautteen pyyteettömästi. Eläimen tunnetila siirtyy ihmiseen, esimerkiksi eläimen seuraa kuvattiin rauhoittavaksi ja rentouttavaksi. Lisäksi eläimen vaikutusta ihmiseen kuvattiin terapeuttiseksi ja eläin voi tuoda esiin tiedostamattomia tunteita ja asioita, joita ihminen ei ole ehkä halunnut tiedostaa tai tietää.

Pyysimme haastateltavia kuvailemaan lapsia ja nuoria, jotka olivat käyneet läpi Easel® -proessin ja kertomaan, miksi Easel® -menetelmää oli päätetty kokeilla heidän kanssaan. Yhteistä lapsissa ja nuorissa oli, että he eivät olleet pystyneet kuvaamaan ja käsittelemään tunteitaan. Osa lapsista ja nuorista olivat haasteellisessa elämäntilanteessa tunne-elämän ja käyttäytymisensä osalta, joten prosessilla haettiin apua siihen, että he oppisivat näkemään oman käyttäytymisensä merkityksen. Muita syitä olivat masentuneisuus, ahdistuneisuus, psykoottisista oireista kärsiminen ja heikko itsetunto sekä omanarvontunto. Joillakin lapsilla ja nuorilla oli myös vaikeuksia kokea aitoja tunteita tai pystyä tunnistamaan ja tietämään omia rajojaan.

Työntekijät olivat kokeneet Easel® -menetelmän hyvänä ja omaa työtä tukevana menetelmänä.

Easel® -menetelmän hyödyistä pystyi haastatteluissa erottamaan työntekijän näkökulman sekä lasten ja nuorten näkökulman. Työntekijöiden näkökulmasta koettiin hyväksi, että työntekijät ovat saaneet vaihtaa ajatuksiaan Easel® -ohjaajan kanssa, ja

saaneet näin tukea ja uusia keinoja omaan työhönsä. Työntekijät ovat myös lasten ja nuorten prosessien aikana saaneet ymmärrystä ja konkreettisia ajatuksia lasten ja nuorten tilanteista ja samalla he ovat saaneet konkreettisia välineitä sovellettaviksi arkeen.

Lasten ja nuorten näkökulmasta toinen pienkodin haastateltavista koki tärkeäksi sen, että on saanut omaohjattavan kanssa Easel® -prosessista yhteisen puheenaiheen, joka antaa mahdollisuuden puhua hänen tunnemaailmasta myös laitoksen arjessa ja arjen erilaisissa tilanteissa voi tilannetta peilata Easel® -prosessiin. Yksi nuorisokodin haastateltavista taas koki, että oli saanut omaohjattavan prosessista uutta omaan rooliinsa omaohjaajana. Haastateltava kuvasi, että omaohjattavan Easel® -prosessin ansiosta hän oppi arvostamaan itseään enemmän työntekijänä ja oppi näkemään oman roolinsa tärkeyden. Monessa haastattelussa esiin tuli se, että omaohjaajat oppivat prosessien aikana eniten siitä, millainen suhde nuoren kanssa voi olla. Yksi nuorisokodin haastateltavista kuvasi, että hän on ymmärtänyt sen, että lasten ja nuorten kanssa työskennellessä työn kohde ei ole lapsi tai nuori, vaan työntekijän ja lapsen tai nuoren välinen vuorovaikutus.

Konkreettiset tulokset

Haastateltavat olivat nähneet omissa omaohjattavissaan paljon konkreettista edistystä ja positiivisia vaikutuksia Easel® -prosessin ansiosta. Konkreettisissa tuloksissa on kuitenkin huomioitava, että tulokset voivat olla monen eri tekijän summa, kuten sijoituksen, ulkopuolisen terapiakontaktin ja Easel® -prosessin. Kuitenkin monet tuloksista alkoivat näkyä Easel® -prosessin alettua, joten voidaan olettaa, että Easel® -menetelmällä on ollut positiivisissa tuloksissa ainakin jonkinlainen vaikutus.

..kyllä niinkun just tällänen ymmärrys omasta käyttäytymisestä ja omista tunteista on lisääntynyt. Ja tota, just tunteiden hallinta ja ihan tälläset vuorovaikutustaidot toisten ihmisten kanssa on parantunut.

Haastateltavat kokivat että lapsille ja nuorille oli alkanut lisääntyä ymmärrys omista tunteista ja omasta käyttäytymisestä. Joillain lapsilla ja nuorilla alkoi muutaman Easel® -tapaamisen jälkeen näkyä arjessa positiivisia vaikutuksia sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Ryhmässä olemisesta ja muiden ihmisten huomioimisesta tuli helpompaa. Monissa haastatteluissa tuli esiin, että prosessi on tuonut lapsille ja nuorille sellaista rakennetta, että omista tunteista puhuminen on helpottunut ja he ovat pystyneet hallitsemaan paremmin tunnekuohujaan. Osa lapsista ja nuorista on kyennyt vahvistamaan omaa olemistaan ja omanarvontunto on lisääntynyt ja itsetunto kohentunut.

Haastateltavat kuvasivat menetelmän tuomia hyötyjä myös niin, että lasten ja nuorten uskallus puhua vaikeistakin asioista on lisääntynyt ja he ovat saaneet lisää rohkeutta. Lapset ja nuoret ovat oppineet tunnistamaan omia rajojaan sekä oppineet asettamaan itselleen rajoja. Haastatteluissa esiin tulleet suurimmat konkreettiset muutokset olivat tapahtuneet nuorisokodissa Easel® -prosessin jälkeen ja näkyivät muun muassa niin, että nuoret ovat kyenneet käymään töissä, hallitsemaan elämäänsä ja sosiaalisia kontakteja.

Haasteita

Vaikka Easel® kuvattiin hyvin positiivisena, vaikuttavana ja tärkeänä menetelmänä, jolla saadaan aikaan konkreettisia tuloksia, liittyy siihen myös haasteita. Haastatteluissa esiin tulleet haasteet liittyivät pääasiallisesti menetelmän toteuttamiseen ja resursseihin sekä siihen, mitä haasteita se luo työntekijöille, lapsille ja nuorille.

Haastatteluista Easel® -menetelmän suurimmaksi haasteeksi lastensuojelussa nousivat resurssit, eli raha, aika ja tilat. Nuorisokodissa, jossa yhdellä työntekijöistä on Easel® -ohjaajakoulutus, resurssien puutteen takia, Easel® -prosessi voi olla käynnissä vain yhden nuoren kanssa ja yksi prosessi kestää kuukausia. Haastatteluissa nousi esiin tämän takia taas tasa-arvo kysymys, kun kaikille nuorille ei voi nuorisokodissa tarjota mahdollisuutta Easel® -prosessiin, vaikka sen hyödyt ja vaikutukset ovat näky-

viä ja konkreettisia sekä kaikki nuoret siitä hyötyisivät. Nuorisokodin työntekijät näkivät haasteelliseksi myös aikaresurssit, eli tapaamisia ei saada järjestettyä niin usein kuin haluttaisiin työntekijöiden vähäisyyden takia. Jossain tapauksissa koettiin hankalaksi myös prosessin jatkumisen mahdollisuus, jos prosessia haluttaisiin jatkaa nuoren sijoituksen päätyttyä. Haastatteluissa pohdittiin myös sitä, onko prosessin aikana mahdollista saada käyttöön tarvittavia ja rauhallisia tiloja tapaamisiin.

Haastatteluissa tuli esiin myös sellaiset Easel® -menetelmän haasteet, jotka koskivat työntekijöitä. Toinen pienkodin työntekijöistä oli välillä kokenut omaohjaajuuden Easel® -prosessin aikana haastavaksi, koska hän ei aina tarkkaan tiennyt, mitä prosessissa tapahtuu, eikä tämän takia kyennyt toimimaan laitoksen arjessa prosessin kanssa samoilla linjoilla. Hän koki, ettei tämän takia aina voinut tai osannut tukea omaohjattavaansa hänen tavoitteissaan riittävästi. Nuorisokodissa työntekijät kokivat haastavaksi tilanteen, jossa nuoren omaohjaajista, toinen on itse ollut Easel® -ohjaaja ja käynyt läpi nuoren kanssa prosessin. Tällöin toinen omaohjaaja on kokenut joutuvansa kauemmaksi nuoren elämästä prosessin aikana.

Haastateltavat pohtivat menetelmän haasteita myös lasten ja nuorten kannalta. Haasteiksi nousi se, että lapsella ja nuorella voi olla vaikeuksia käsitellä omia asioitaan ja tunnemaailmaansa sekä tapaamisissa, varsinkin eläimen läsnä ollessa, hän joutuu joka kerta ottamaan vastuun itsestään. Lisäksi eläimen kanssa työskennellessä lapsilta ja nuorilta vaaditaan paljon rohkeutta ja uskallusta ja usein itsensä ylittämistä, koska eläimen seurassa ei voi tehdä elettäkään, ilman että eläin ei näkisi tai aistisi sitä.

Easel® on menetelmänä yleistymässä ja siitä on saatavilla jatkuvasti enemmän tietoa. Vaikka Easel® -ohjaajia koulutetaan jatkuvasti lisää, on menetelmä silti lastensuojelussa vielä uudehko. Easel® -ohjaajat toivat haastatteluissa esiin vertaistuen vähäisyyden. Molemmat ohjaajista kokivat, että saavat tukea työlleen työyhteisöstä ja kollegoiltaan. Haastavaksi he kokivat sen, että tarvittaessa heillä ei ole asioiden pur-

kamiseen mahdollisuutta toisen sellaisen henkilön kanssa, joka on itse käynyt Easel®-ohjaaja prosessikoulutuksen ja tuntee prosessin hyvin.

8 TULOSTEN YHTEENVETO

Tutkimuksen tulokset osiossa esittelimme tutkimuksen tuloksia hyvin kokonaisvaltaisesti. Haastatteluista nousi paljon tietoa, joka vastasi laajasti ja monipuolisesti tutkimuskysymyksiimme. Tästä syystä osa tulosten yhteenvedosta on sisällytetty jo tutkimuksen tulokset osioon ja seuraavassa esittelemme vain tärkeimmät pääkohdat.

Ensimmäinen tutkimuskysymyksemme oli, mitä tarkoitetaan, kun puhutaan tunnetaidoista ja miksi niiden opettelu on tärkeää?

Vastausten perusteella teimme johtopäätöksen, että tunnetaidot ovat hyvin laaja käsite, eikä niitä voi kuvata yksiselitteisesti. Tunnetaidot ovat opittavissa ja niitä on mahdollisuus opettaa. Tunnetaidot ovat osa elämän perustaitoja, joiden avulla ihminen pystyy olemaan oman elämänsä subjekti, rakentaa toimivia ihmissuhteita ja hallitsemaan arkea sekä luomaan itselleen tasapainoisen elämän.

Molempien lastensuojelulaitosten arjessa näkyi paljon vaikeuksia ja häiriöitä tunne-elämän tasapainossa. Vastausten perusteella voimme todeta, että vaikeudet ja häiriöt johtuvat usein siitä, että monet lapsista ja nuorista ovat lapsuudessaan jääneet vaille perustarpeiden tyydytystä. Lasten ja nuorten vanhemmilla on ollut omia vaikeuksia, joiden takia he eivät ole jaksaneet tai pystyneet panostamaan lastensa hyvinvointiin, kasvatukseen tai tunnetaitojen opettamiseen. Lisäksi monet lapsista ja nuorista ovat traumatisoituneita, joka on aiheuttanut tunne-elämän epätasapainoisuuden.

Toinen tutkimuskysymyksemme oli, miten tunnetaitoja opetellaan lastensuojelulaitosten arjessa ja millä eri tavoin tunnetaidot näkyvät?

Haastatteluiden vastausten perusteella koemme, että tunnetaitojen opettelu on pitkäjänteistä työskentelyä, joka tarvitsee paljon aikaa, motivaatiota, turvallisen ympäristön ja luottamukselliset ihmissuhteet. Silti ihmisen on mahdollista oppia jo lyhyessäkin ajassa joitakin tunne-elämän ja sosioemotionaalisen kasvun kannalta tärkeitä asioita. Tunnetaitojen opettelun tueksi on olemassa erilaisia ja monipuolisia keinoja ja menetelmiä, mutta tavallisen arjen osuutta taitojen opettelu ei voi sivuuttaa. Arjen erilaiset tilanteet ja ihmisten kohtaamiset ovat yksi keskeinen keino opetella tunnetaitoja, joissa aikuinen toimii ohjaajana ja sanoittaa tilanteita.

Tunnetaitojen opetteluissa lapset ja nuoret huomioidaan yksilöinä, koska jokaisella heistä on omat kehityskulkunsa ja tuen tarpeensa. Tunnetaitojen opettelu on prosessi ja jokaiselle lapselle ja nuorelle asetetaan henkilökohtaiset tavoitteet. Prosessi alkaa luottamuksen luomisesta työntekijöihin, varsinkin omaan aikuiseen. Lasten ja nuorten täytyy myös sopeutua laitoksen arkeen ja tuntea ympäristönsä turvalliseksi.

Tunnetaitojen opettelu ja vaikeiden asioiden työstäminen ei onnistu, jos lapsi tai nuori ei itse motivoitu tai ole halukas työskentelyyn. Työntekijät eivät voi tehdä asioita lasten ja nuorten puolesta, vaan ohjaavat ja tukevat heitä työskentelyn edetessä. Työskentelyyn motivointi onnistuu paremmin, kun työntekijät kuuntelevat lasten ja nuorten toiveita.

Kolmas tutkimuskysymyksemme oli, millaisia haasteita tunnetaitojen opettelu luo lastensuojelulaitosten arkeen?

Vastausten perusteella tulimme siihen tulokseen, että haasteet näkyvät arjessa varsinkin lasten ja nuorten välisissä vuorovaikutustilanteissa, yhteisön toimivuudessa sekä lasten ja nuorten käyttäytymisessä. Pohdimme, että haastavinta on varmaankin

se, jos lapsi tai nuori ei avaa elämäänsä ja maailmaansa, jolloin työntekijöiden on vaikeaa lähteä työstämään asioita yhdessä heidän kanssaan.

Haasteita arkeen tuo myös se, jos lapsella tai nuorella on samanaikaisesti useita häiriöitä tai vaurioita, jotka näkyvät monissa erilaisissa tilanteissa. Tällöin työntekijöille haasteena on löytää sellaiset menetelmät ja keinot, jotka parhaiten vastaavat lapsen tai nuoren sen hetkisiä tarpeita.

Lastensuojelulaitosten arjessa elää seitsemän erilaista lasta ja nuorta. Arjen haasteena on tällöin lasten ja nuorten yksilöllisyyden huomiointi. Haasteeksi nousee varsinkin ajan tarjoaminen tasapuolisesti kaikille lapsille ja nuorille sekä se, että kaikkia menetelmiä ei voi tarjota kaikille resurssipulan takia. Haasteita työntekijöille tuo myös se, onko heillä tarjota tarpeeksi juuri sellaisia keinoja, joita tarvittaisiin lasten ja nuorten asioiden työstämiseen.

Nuorisokodin haastatteluista yhdeksi keskeisimmäksi haasteeksi nousi sijoitusten lyhyt kesto sekä se, että jotkut nuorista sijoitetaan jopa liian myöhään. Jos sijoitus tulee kestämään vain puolesta vuodesta vuoteen, nuorten kanssa ei ole mahdollista lähteä työstämään syvällisesti kaikkein vaikeimpia asioita. Tällöin sijoituksen tavoitteet keskittyvät lähinnä nuoren tilanteen vakauttamiseen, perusasioiden hoitamiseen sekä itsenäistymisprosessiin. Nuorilla ei ole silloin mahdollisuutta opetella elämännäytteen taitoja ja tunnetaitoja niin perusteellisesti ja syvällisesti, kuin he voisivat oppia jo muutamankin vuoden sijoituksen aikana.

9 POHDINTA

Opinnäytetyömme työstämisprosessi kesti pitkään ja oli aikaa vievä sekä hyvin haasteellinen. Siitä huolimatta opimme prosessin aikana paljon uutta ja hyödyllistä tutkimuksen ja haastatteluiden tekemisestä. Lisäksi koemme, että saimme tutkimuksen

aiheesta ja koko prosessista paljon tietoa ja kokemusta, jota pystymme hyödyntämään tulevilla työurillamme. Olemme tyytyväisiä opinnäytetyöhömmen ja mielestämme saimme tehtyä laajan ja kattavan työn, joka vastaa opinnäytetyöllemme asetettuihin tavoitteisiin.

Aloitimme opinnäytetyön tekemisen syksyllä 2010 ja alkuvuodesta 2011 aiheemme muodostui lopulliseen muotoonsa ja aihetta rajattiin saman vuoden kesään asti. Haasteellisinta aiheen valinnassa ja rajauksessa oli poimia kaikesta käytettävissä olevasta materiaalista ja kasvatukseen työmme kannalta oleelliset asiat. Positiivista opinnäytetyön prosessi oli, että yhteistyö toimipaikkojemme kanssa lähti sujumaan alusta asti hyvin ja työskentely heidän kanssaan oli hyvin antoisaa ja mielenkiintoista.

9.1 Tutkimustulosten pohdintaa

Tekemämme haastatteluiden, sekä muun kirjallisen ja sähköisen materiaalin suuri määrä yllätti meidät. Haastatteluiden analyysivaiheessa vastausten sisältöjen laajuus ja monipuolisuus toi omat haasteensa siihen, miten esittäisimme tulokset. Saimme kattavasti aineistoa, joka vastasi hyvin tutkimuskysymyksiin ja olisimme halunneet esitellä haastattelumateriaalia laajemminkin, mutta työn tarkoituksen ja tutkimuskysymysten kannalta materiaalin käyttöä oli pakko rajata.

Tuloksista nousi esille se, että tunnetaitojen opetteluun on olemassa paljon erilaisia keinoja, menetelmiä ja käytäntöjä. Haasteeksi kuitenkin nousee se, onko näitä menetelmiä ja välineitä helposti saatavilla tai tarjotaanko niitä riittävästi kaikille lapsille ja nuorille, jotka niitä tarvitsisivat tai hyötyisivät niistä. Tästä hyvänä esimerkkinä on Easel® - työmenetelmä, jonka käytöstä on saatu paljon positiivisia kokemuksia, mutta se ei ole kaikkien lasten ja nuorten saatavilla, koska koulutettuja Easel® -ohjaajia ei lastensuojelun kentällä ole tarpeeksi. Tämä ilmeni haastatteluista siinä, että toisessa opinnäytetyömme yhteistyöpaikassa yhden Easel® -ohjaajan kanssa voi olla käynnis-

sä vain yhden lapsen tai nuoren prosessi. Jos työntekijöistä Easel® - ohjaajakoulutuksen olisi saanut useampi työntekijä, tämä mahdollistaisi menetelmän käytön laajemmin, jolloin se toisi toimipaikalla yhteisen viitekehysten.

Tutkimusta tehdessämme ja etenkin haastatteluaineistosta heräsi kysymys, pystytäänkö lastensuojelussa takaamaan lasten ja nuorten yksilöllisyyden huomiointi. Haastatteluista nousi esille, että sijoitetuilla lapsilla ja nuorilla ilmenee paljon erilaisia häiriöitä ja vaurioita jotka liittyvät vahvasti tunnetaitoihin ja elämänhallintaan. Pohdimme, että nämä lapset ja nuoret tarvitsisivat paljon yksilöllistä tukea, mutta käytännössä pystytäänkö tukea tarjoamaan arjessa tarpeeksi, jos työvuoroissa on kerrallaan 1-3 työntekijää ja lapsia tai nuoria osastolla samaan aikaan seitsemän. Yksilöllisyyttä pyritään huomioimaan omaohjaaja-ajalla, mutta toteutuuko tämä aika säännöllisesti, jos vuoroissa ei ole tarpeeksi työntekijöitä? Haastatteluista nousi esille se, että jos työntekijöitä olisi kerralla vuorossa useampi, niin he pystyisivät antamaan enemmän yksilöllistä aikaa lapsille ja nuorille. Tästä herää kysymys siitä, mitä kaikkea pystyttäisiin tarjoamaan lapsille ja nuorille, jos rahaa ja aikaa olisi enemmän?

Jäimme myös pohtimaan, tapahtuvatko sijoitukset nuorisokotiin liian myöhään. Tämä ilmeni myös nuorisokodin työntekijöiden haastatteluissa. Lastensuojelulain mukaan, ennen huostaanottoa on tarjottava ensin avohuollon tukitoimenpiteitä, jonka jälkeen sijoitukseen saatetaan päätyä vasta nuoren ollessa jo 17-vuotias. Kun vertailimme pienkodin ja nuorisokodin mahdollisuuksia tavoitteelliseen tunnetyöskentelyyn, esille tuli se, että pienkodissa syvälliseen tunnetyöskentelyyn on mahdollista käyttää aikaa vuosia. Nuorisokodissa lyhyen sijoituksen aikana ei välttämättä edes päästä työstämään syvällisempiä asioita. Mitä tapahtuu näille nuorille sijoituksen jälkeen, kun nuori tulee täysi-ikäiseksi? Jälkihuolto on vapaaehtoista, jonka takia tunnetyöskentelyn mahdollisuutta ei pystytä takaamaan. Pohdimme sitä, että pienkotiin sijoitus tapahtuu yleensä jo lapsuudessa ja tunnetaitojen opettelu on voitu aloittaa jo varhaisessa vaiheessa, jolloin tunnetaitojen myötä elämänhallinnantaidot ovat kehittyneet ja lapsella on ollut aikaa opetella sosiaalisissa suhteissa toimimista. Uskomme

kuitenkin, että nuorisokodin työntekijät pystyvät tekemään tavoitteellista työtä myös lyhyiden sijoitusten aikana, vaikka tunnetaitojen opettelussa ei päästäisikään niin syvälliseen työskentelyyn.

9.2 Opinnäytetyön vaikuttavuus ja jatkotutkimusehdotukset

Uskomme, että tämän opinnäytetyön kautta voimme tuoda esiin tunnetaitojen opetteluun tärkeyden. Tutkimuksen tekemisen aikana, meille on itsellemme herännyt kokonaisvaltainen näkemys siitä, kuinka tunnetaidot vaikuttavat ihmisen elämän kaikkiin osa-alueisiin. Meille itsellemme aihe oli aluksi lähes tuntematon, sillä tunnetaitojen opetteluun emme olleet varsinaisesti tutustuneet opintojemme aikana ennen opinnäytetyötä. Toivomme, että tunnetaitojen opettelu huomioitaisiin sosiaalialan opinnoissa.

Koemme tärkeäksi sen, että teemahaastatteluilla toteutetun tutkimuksen avulla olemme tuoneet esiin lastensuojelulaitosten työntekijöiden ajatukset ja toiveet. Työntekijöitä haastatteleamalla olemme pystyneet kuvaamaan toimipaikkojen arkea ja siinä tapahtuvaa työskentelyä yksityiskohtaisesti, jolloin olemme mielestämme saaneet tehtyä opinnäytetyön, jota pystyvät hyödyntämään myös muut lastensuojelulaitokset, alan työntekijät ja opiskelijat. Uskomme että olemme pystyneet avaamaan uusia näkökulmia tunnetaitojen opetteluun tärkeyteen ja antaneet pohdittavaa lastensuojelun käytännöistä ja toimivuudesta.

Tutkimuksen tuloksia voisi mielestämme hyödyntää myös lastensuojelun avohuollon palveluissa, kuten perhetyössä. Olisiko esimerkiksi Easel® -työmenetelmää mahdollista käyttää yhtenä yleisenä menetelmänä avohuollon tukitoimissa? Voisiko tunne työskentelyä tuoda vieläkin näkyvämmiin esiin perheiden kanssa tehtävässä työssä ja viedä tunnetaitojen opetteluun menetelmät ja keinot perheen sisälle?

Alun perin olisimme halunneet tuoda myös lasten ja nuorten äänen ja kokemukset kuuluviin. Tutkimuksen toteuttamisen jälkeen jäimme pohtimaan, että samanlaisen tutkimuksen voisi toteuttaa haastattelemalla tai havainnoimalla lapsia ja nuoria. Toinen jatkotutkimusehdotus olisi tehdä tutkimus jostakin tunnekasvatusmenetelmästä. Uskomme, että Easel® -menetelmästä omana tutkimuksena saisi paljon sellaista materiaalia ja aineistoa, jota emme tässä tutkimuksessa voineet tuoda esille. Mielenkiintoinen tutkimusaihe olisi mielestämme myös kognitiivisen käyttäytymisterapian käyttö ja vaikutukset lastensuojelun kentällä. Jäimme myös pohtimaan, mitä lasten ja nuorten tunnetaitojen opettelu vaatii alalle suuntautuvalta uudelta työntekijältä? Yksi mielenkiintoinen jatkotutkimusaihe olisikin tutkia työntekijöiden valmiuksia tunnetaitojen opettelun systemaattiseen työskentelyyn lastensuojelun kentällä.

LÄHTEET

- Antony, M.M., Ledley, D.R. & Heimberg, R.G. (toim.). 2008. Pysyvät muutos – Kognitiivinen käyttäytymisterapia käytännössä. Porvoo: Edita.
- Bardy, M. (toim.) 2009. Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Yliopistopaino Oy.
- Becker-Weidman, A. 2008. Vuorovaikutteinen kehityspsykoterapia: teoria. Teoksessa *Auta lasta kiintymään – Vuorovaikutteinen kehityspsykoterapia traumaperäisen kiintymyshäiriön hoidossa*. Toim. Becker-Weidman, A. & Shell, D. Tampere:PT-kustannus. 37-76.
- Casel. 2000-2011a. Collaborative for Academic, Social and Emotional Learning. About us. viitattu 14.8.2011. <http://casel.org>.
- Casel. 2000-2011b. Collaborative for Academic, Social and Emotional Learning. Why it matters? viitattu 14.8.2011. <http://casel.org>.
- Casel. 2000-2011c. Collaborative for Academic, Social and Emotional Learning. Why it matters? → What is sel? → Skills and competencies. viitattu 14.8.2011. <http://casel.org>.
- Cavesson. 1994-2011a. Koulutukse → Easel®. viitattu 15.8.2011. www.cavesson.com
- Cavesson. 1994-2011b. viitattu 15.8.2011. www.cavesson.com.
- Friis, L. & Kaikko, K. 2009. Menetelmät lastensuojelun tukena. Teoksessa *Lastensuojelun ytimissä*. Toim. Bardy, M. Helsinki: Yliopistopaino Oy. 76-88.
- Forsberg, H. & Linnas, H. 2004. Lapsi ja lastensuojelu. Teoksessa *Lapsen kaltoinkohtelu*. Toim. Halila, R., Kivitiie-Kallio, S., Mertsola, J., Niemi, S. & Söderholm, A. 2004. Helsinki: Duodecim. 218-238.
- Goleman, D. 2006. Sosiaalinen äly. Eng. Social Intelligence – The New Science of Human Relationships. Suom. Jänisniemi, L. & Paajanen, A. Keuruu:Otava.
- Hart, L. 2006. Community Context and Psychosocial Benefits of Animal Companionship. Teoksessa *Handbook on Animal-Assisted Therapy – Theoretical Foundations and Guidelines for Practice*. Toim. Fine, A. H. 2.p. Yhdysvallat: Academic Press. 73-94.
- Heino, T. 2009. Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa *Lastensuojelun ytimissä*. Toim. Bardy, M. Helsinki: Yliopistopaino Oy. 52-75.

Heino, T. & Johnson, M. 2010. Huostassa olleet lapset nuorina aikuisina. Teoksessa Perhepiirissä. Toim. Hämäläinen, U. & Kangas, O. Helsinki: Kelan tutkimusosasto. 266-293.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2010. Tutkimushaastattelu – Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Tallinna: Gaudeamus.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara P. 2007. Tutki ja kirjoita. 13.p. Keuruu: Tammi.

Isokorpi T. & Viitanen, P. 2001. Tunnevoimaa!. Tampere: Tammi.

Kemppinen, P. 2000. Lasten ja nuorten tunne-elämän häiriöt. Vantaa: Kannustevalmennus P. & K. Oy.

Kokkonen, M. 2010. Ihastuttavat, vihastuttavat tunteet – Opi tunteiden säätelyn taito. 2.p. Juva:PS-kustannus.

Kruger, K. A. & Serpell, J. A. 2006. Animal-Assisted Interventions in Mental Health: Definitions and Theoretical Foundations. Teoksessa Handbook on Animal-Assisted Therapy – Theoretical Foundations and Guidelines for Practice. Toim. Fine, A. H. 2.p. Yhdysvallat: Academic Press. 21-38.

Kåver, A & Nilsonne, Å. 2004. Dialektinen käyttäytymisterapia tunne-elämältään epävakaaan persoonallisuuden hoidossa. Helsinki: Edita.

Käyttäytymisterapia.net. n.d. viitattu 14.8.2011.
<http://www.kayttaytymisterapia.net/>.

Laakso, R. 2009. Arjen rutiinit ja yllätykset – etnografia lastenkotityössä. Väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopistopaino.

Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista. 2005/272. viitattu 24.2.2011. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050272>.

Lastensuojelu 2009. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. 2010. Tilastoraportti. viitattu 30.5.2011. http://www.stakes.fi/tilastot/tilastotiedotteet/2010/Tr29_10.pdf.

Lastensuojelu 2001. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. 2010. Tilastoraportti. viitattu 26.10.2011. http://www.stakes.fi/tilastot/tilastotiedotteet/2011/Tr29_11.pdf.

Lastensuojelulaki. 2007/417. viitattu 26.1.2011.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>.

Lastensuojelun käsikirja. 2008a. Sosiaaliportti: Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. Työprosessi→Sijaishuolto→Hoito ja kasvatussijaishuollossa→Lapsen arki ja perushoito

sijaishuollossa. päivitetty 31.12.2008. viitattu 30.5.2011.

<http://www.sosiaaliportti.fi/fi->

[FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/hoitojakasvatus/perushoito/](http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/hoitojakasvatus/perushoito/).

Lastensuojelun käsikirja. 2008b. Sosiaaliportti: Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. Hoito ja kasvatus sijaishuollossa. päivitetty 31.12.2008. viitattu 28.11.2010.

<http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/>.

Lastensuojelun käsikirja. 2008c. Sosiaaliportti: Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. Työvälineet/työmenetelmät. päivitetty 31.12.2008. viitattu 10.3.2011.

<http://www.sosiaaliportti.fi/fi->

[FI/lastensuojelunkasikirja/tyovalineet/tyomenetelmat/](http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyovalineet/tyomenetelmat/).

Lastensuojelun käsikirja. 2008d. Sosiaaliportti: Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. Huostaanotto → työskentely huostaanottovaiheessa → työskentely lapsen kanssa. luotu 31.12.2008. viitattu 24.2.2011.

<http://www.sosiaaliportti.fi/fi->

[FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/huostaanotto/tyoskentely/lapsenkanssa/](http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/huostaanotto/tyoskentely/lapsenkanssa/).

Lehtonen, T & Lappalainen, R. 2005. Kognitiivisen käyttäytymisterapian perusmenetelmiä – Terapiamalli Altistus Itsehävainnointi Käyttäytymisen aktivointi Ongelmanratkaisu. Psykologipalveluiden kehittämissyksikön julkaisuja 6/2005. Tampereen yliopisto, Tampere: Psykologian laitos.

Louhi-Lehtiö, M. 2007. Eläinten avulla tapahtuva tunnekasvatus ja terapia AASEL-malli. Koulutusmateriaali. Oy Cavesson Ltd.

McNicholas, J. & Collins, G. M. 2006. Animals as Social Supports: Insights for Understanding Animal-Assisted Therapy. Teoksessa Handbook on Animal-Assisted Therapy – Theoretical Foundations and Guidelines for Practice. Toim. Fine, A. H. 2.p. Yhdysvallat: Academic Press. 49-71.

Muukkonen T. 2009. Lapsen kohtaamis- ja prosessiosallisuus. Teoksessa Lastensuojelun ytimissä. Toim. Bardy, M. Helsinki: Yliopistopaino Oy. 133-143.

Nurmi, J-E., Ahonen, T., Lyytinen, H., Lyytinen, P., Pulkkinen, L. & Ruoppila, I. 2006. Ihmisen psykologinen kehitys. 1.-2.p. WSOY Oppimateriaalit Oy.

Pösö, T. 2004. Kasvatustyö sijaishuollossa. Teoksessa Lastensuojelu tänään. Toim. Hujala, Puonti & Saarnio. Jyväskylä: Gummerus. 202-213.

Reis, H. 2010. Malli voimauttavasta menetelmästä omaohjaajan työvälineeksi lastensuojelussa. Opinnäytetyö. Laurea- ammattikorkeakoulu. viitattu 28.11.2010.

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto. 7.3.4. Teemoittelu. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. viitattu 7.11.2011. http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_4.html.

Saastamoinen K. 2010. Lapsen asema sijaishuollossa. Helsinki: Edita.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Tammi.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 5.p. Jyväskylä: Tammi.

Vilen, M., Seppänen, P., Tapio, N. & Toivanen, R. (toim.) 2010. Kohtaamisia lapsiperheissä - Menetelmiä perhetyöhön. Helsinki: Kirjapaja.

LIITTEET

LIITE 1. Teemahaastattelurunko

- Minkälainen koulutustausta sinulla on? (pohjakoulutus/lisäkoulutus)
- Mikä on kokemuksesi lastensuojelusta?

1. Tunnetaitojen opettelu arjessa

- Mitä tunnekasvatus ja tunnetaidot mielestäsi tarkoittavat?
- Mitä ne lastensuojelussa sovellettuina tarkoittavat?
- Mihin niillä pyritään? (tavoitteet)
- Miksi ne ovat tärkeitä?

- Millaisia tunne-elämän häiriöitä näillä lapsille/nuorilla on ja kuinka ne näkyvät arjessa?
- Kuinka näihin edellä mainittuihin häiriöihin ja vaurioihin pyritään vastaamaan?

- Millä eri tavoin tunteiden opettelu näkyy lastensuojelulaitoksen arjessa?
- Millaisia tunnetaito/kasvatus menetelmiä teidän yksikkönne arjessa näkyy?
- Miten jo käytössä olevia menetelmiä voisi mielestäsi parantaa, jotta ne vastaisivat paremmin nuorten tarpeisiin?
- Mitä teidän yksikkönne tunnekasvatusmenetelmien kautta voidaan tehdä, joka ei mahdollistu ns. perinteisempiä menetelmiä käyttämällä?

- Mitä tunnetaitojen opetteluun vaativat työntekijöiltä? (esimerkiksi työnohjaus, lisäkoulutukset, asenteet/ennakkoajatukset)

- Millä tavoin lapsi/nuori voi vaikuttaa omien tunnetaitojensa kehittymiseen?
- Ilmaisevatko lapset/nuoret omia toiveita tunnetaitojen opettelusta? Jos ilmaisevat, niin miten?

- Kuinka halukkaita ja motivoituneita lapset/nuoret itse ovat tunnetaitojen systemaattiseen kehittämiseen/opetteluun?

- Millaista hyötyä ja merkitystä koet erilaisilla lisäkoulutuksilla ja työnohjauksella olevan erilaisten tunnetaitojen opettamisessa?

2. Arjen haasteet laitoshoidossa tunnetaitojen opettelu näkökulmasta

- Miten ja millaisina esimerkiksi tunteiden säätelyn häiriöt/ongelmat näkyvät?
- Millaisia ovat yleisimmät ongelmat, joita teidän arjessa näkyy tunnetaitojen opettelussa?
- Millaisia haasteita lasten/nuoren yksilöllisyyden huomiointi asettaa arkipäivän tilanteisiin?
- Nuorisokoti: Millaisia mahdollisia haasteita nuorten vaihtuvuus asettaa tavoitteelliselle tunnekasvatustyöskentelylle, varsinkin kun osa on jo täysi-ikäisyyden kynnyksellä?
- Pienkoti: Mitä etua tunnekasvatuksen näkökulmasta on siitä, että sijoitukset ovat pitkäaikaisia ja lapset sijoitetaan teille nuorina?
- Koetko, että lasten/nuoren kanssa tunnetaitotyöskentelyn saa vietyä loppuun asti sijoituksen aikana?
- Millaista tietämystä erilaisista menetelmistä ja niiden käytöstä työntekijä tarvitsee vaihtuvissa ja erilaisissa tilanteissa, varsinkin kun kaikilla lapsilla ja nuorilla on omat kehityskulkunsa?
- Koetko, että tarvitsisit ohjaajana lisää esimerkiksi koulutusta, tukea, konsultaatiota tai ohjausta ym. että pystyisit toimimaan tavoitteellisesti nuorten mahdollisten monialaisten tunneongelmien kanssa?
- Onko vanhempien mukana olosta hyötyä ja/tai haittaa tunnekasvatustaitojen opettelussa?
- Millä tavoin vanhemmat voitaisiin ottaa mukaan tähän työskentelyyn?
- Millainen haaste on työntekijälle, on ottaa vanhemmat mukaan lapsen/nuoren hoitoon ja kasvatukseen, jos vanhemman teot ja käyttäytyminen ovat ristiriidassa työntekijän arvo- ja tunnemaailman kanssa?
- Oletko itse kokenut tällaisia tilanteita?

3. Eläinavusteinen tunnekasvatus

- Mitä eläinavusteinen tunnekasvatus konkreettisesti on?
- Millaisten lasten/nuorten kohdalla eläinavusteista tunnekasvatusta käytetään?
- Omaohjaaja: Mitä olet saanut omaohjaajuuteen siitä, että oma lapsi/nuori opettelee tunnetaitoja eläinavusteisen tunnekasvatuksen avulla?
- Miten eläinavusteisen tunnekasvatusmenetelmän käyttö näkyy lasten/nuorten arjessa?
- Miten lapset/nuoret ovat suhtautuneet ideaan eläinavusteisesta tunnekasvatuksesta?
- Miten koet, kuinka eläin vaikuttaa ihmiseen?
- Millaisia konkreettisia ja näkyviä tuloksia on havaittu lapsissa/nuorissa, jotka ovat käyneet läpi eläinavusteista tunnekasvatusta?
- Millaisia ovat eläinavusteisen tunnekasvatuksen haasteet?
- Koetko, että Easel on sellainen menetelmä, jolla pystytään vastaamaan jatkuvasti muuttuviin uudenlaisiin haasteisiin/ongelmiin lasten/nuorten elämässä?